

АБДУЛЛА ҚАҲҲОР

СЎНГГИ НУСХАЛАР (ТОБУТДАН ТОВУШ)

Уч парда, етти кўринишли комедия

«Менинча, ҳозир... учта асосий душман бор: биринчи душман — коммунистик манманлик, иккинчи душман — саводсизлик ва учинчи душман — порахўрликдир».

«Мен, партияга суқилиб кириб олган ва қоғозбозлик ҳамда порахўрликка қарши кураша билмаслик устига яна уларга қарши курашишга халақит бераётган 100 мингдан то 200 минггача коммунистни партиямиздан ҳайдашимизга жуда ишонаман».

В. И. Ленин

ҚАТНАШУВЧИЛАР

Сухсуров Нусраг — порахўр.
Нетайхон — Сухсуровнинг хотини.
Обиджон — Нетайхоннинг ўғай укаси.
Қори — қўшни, мачит имоми.
Юсуф — Сухсуров бошлиқ муассаса ходими.
Ҳожар — Сухсуровларнинг асранди қизи.
Шобарот — қамалган кишининг укаси.
Наврўзов — милиция капитани.
Чол.
Биринчи гувоҳ.
Иккинчи гувоҳ.
Милиционерлар.

Воқеа бизнинг кунларда бўлиб ўтади.

Не тайхон (*Эрини уйғотади*). Нусрат ака! Нусрат ака дейман, туринг!..

Сухсуров яна ҳам қаттиқроқ хуррак тортади, ўзининг хуррагидан ўзи уйғониб кетади.

Сухсуров. Ҳм... Шу ерда ётиб қолаверибман-да!.. Нега уйғотмадинг?

Не тайхон. Сизни уйғотиб бўлса экан!.. Туринг, ҳовлимизнинг атрофида яна биров юрипти.

Сухсуров (*қўрқиб*). А?!

Не тайхон. Биров юрипти. Сувратини олаётганга ўхшайди!

Сухсуров (*ташқарига қараб*). Бу участка менинг бошимни ер экан-да!

Не тайхон. Курортга кетишимда сизга айтмадим, бу сафар курорт курорт бўлгани йўқ. Кейинги вақтларда кўчамизга бегона одам кўп кирадиган бўлиб қолди; кўшимизнинг уйига ўт тушганда пожарний ўзи ўтга сув сепаяпти-ю, икки кўзи бизнинг участкада. Кўчамизга дўхтир кирса ҳам шу, старивешчи кирса ҳам шу!.. Керосинчи ҳам карнайини бизнинг участкамизга тўғрилаб «керосин» дейди.

Сухсуров. Бунақа қонунлар чиқар экан, шу участкани солмай турсак ҳам бўлар экан!..

Не тайхон. Менинг номимга ўтказинг қўйинг-да!

Сухсуров. Нодон! Мен, ҳар қалай, бир юз ўн сўм ойлик оламан, сен ҳемири ҳам олмайсан-ку! «Шунча пулни қаёқдан топдинг?» деса, нима дейсан? Тухум бо-сиб жўжа сотдим дейсанми?

Дарвоза тақиллайди.

Не тайхон (*ваҳима қилиб*). Ана! Уша!..

Сухсуров (*ирғиб туради, ичкарига*). Ҳожар! Ҳожар!

Ҳожар киради.

Ҳожар. Лаббай!

Сухсуров. Кармисан! Дарвозани очсанг-чи!

Не тайхон. Керакмас, очма!

Сухсуров. Шошма, аввал секин қарагин, бегона одам бўлса очма!

Не тайхон. Э, худо!

Ҳожар дарвозага томон боради, иккови сабрсизлик билан кутади.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ ҚҰРИНИШ

Мачитга девор қўшни Нусрат Сухсуровнинг ҳашаматли ҳовлисида меҳмонхона. Унинг бир эшиги ҳовлига, иккинчиси кўча эшигига томон очилади. Бурчакда каттақон қора печка. Печка меҳмонхонадан ёқилади. Диван. Қозиқда салла билан тўн. Бу ерда туни бўйи ичкилик бўлган. Хонтахтада коньякдан бўшаган шишалар, керагидан кўпроқ рюмка, қолган-қутган овқат. Ҳамма учиб ётибди: Нусрат Сухсуров диванга интилгану етолмаган; Юсуф Сухсуровнинг бир оёғини қучоқлаганича қолган; фартуқ тутиб олган Қори сичқон пойлаган мушукдай жағини хонтахтага қўйганича пишиллаб ётибди. Сухсуров баланд, Юсуф ундан пастроқ хуррак тортмоқда. Хўроз қичқиради. Ичкаридан сочлари тўзиган, елкасига нардан-бери бир нима ташлаб олган Не тайхон ич кўйлакда киради, ҳаммага, айниқса Сухсуровга диққат билан разм салади; ҳамма қаттиқ уйқуда эканига ишонганидан кейин келиб Қорини туртади.

Не тайхон (*қаттиқ шивирлаб*). Қора ака! Қори ака дейман!..

Қори (*уйқусираб*). Иллолло!..

Не тайхон. Туринг.

Қори (*қучоқламоқчи бўлади*). Худоё еткурган неъматинга шукур!..

Не тайхон. Эндими!.. Келасиз деб кечаси билан кўз юмганим йўқ! Бир ойдан бери шуми соғинганингиз!

Қори. Қазосини ўқиймиз! (*Қучоқлайди, ичкарига тортади*.)

Азон товуши эшнтилади.

Не тайхон (*тарвузи қўлтиғидан тушиб*). Вой ўлсин! (*Эрига ишора қилиб*.) Уйғониб қолади! Шарманда бўламиз! Азонда сувсаб уйғонадиган одати бор!.. Қўйворинг!..

Қори фартуғини ечиб, у ёқ-бу ёғини тузатади, салла-тўнни кийиб, кўчага чиқиб кетади. Мачитда намоз бошланади. Не тайхон кўча эшигидан бошини чиқариб, у ёқ-бу ёққа қарайди, кимнидир кўриб, уни ваҳима билан кузатади, югуриб меҳмонхонага қайтади.

Ҳожар (*қайтиб*). Шобарот ака..
Сухсуров (*Нетайхонга*). Бирам ваҳима қиласанки!.. (*Ҳожарга*). Бор айт, иши бўлса эртага душанба куни идорага борсин!

Ҳожар чиқади.

Нетайхон. Узоқдан танимабман... Дийдори қурсин, азонда нима қилиб юрипти! Сўхтаси совуқ! (*Чиқади.*)

Сухсуров (*ишшалардан ичкилик тополмагач, Юсуфни уйғотади*). Юсуф, тур!.. Вой бошим. Тур, магазинга чиқиб кел!

Юсуф (*туради*). Вой бошим.

Сухсуров. Икки чаккамга иккита арава мих қоқиб қўйганга ўхшайди. Вой...

Юсуф (*рюмкалардаги коньяк юқини битта рюмкага тўплаб*). Ҳозир суғуриб ташлаймиз. Вой бошим... (*Коньякни ичмоқчи бўлади.*)

Сухсуров. Шошма, менга бер! (*Тортиб олади.*) Сен магазинга чиқиб кел! (*Ичмоқчи бўлади.*)

Юсуф (*суқланиб*). Майли, майли... Закускаси ичида... Ичида яримта пашша бор!

Сухсуров жирканиб рюмкани қайтиб беради. Юсуф рюмкани олиб боқ ичади.

Сухсуров. Ие, пашшаси бўлса ўзинг нега ичдинг? Юсуф (*рюмкани ялаб*). Мен ичмасам магазинга етолмайман...

Сухсуров. Бор, тезроқ, бошим ёрилиб кетай деяпти.

Юсуф. Коньякни қаричлаб ичгандан кейин нима бўлар эди!

Сухсуров. Қаричлаб?

Юсуф (*рюмкаларни устма-уст қўйиб қаричлаб*). Қори акам мана шунақадан сизга беш қарич бердилар. Мен уч қарич ичганимни биламан — оламдан ўтибман!

Сухсуров. Ҳеч қайсингни хафа қилганим йўқми? Юсуф. Сиз жуда ширин маст бўласиз, Нусрат ака. Сизнинг хушёрлигингиздан мастлигингизни яхши кўраман.

Сухсуров (*ийиб*). Бор, бор.

Юсуф чиқади.

(*Эшикдан*) Нетайхон.

Нетайхоннинг овози. Лаббай!
Сухсуров. Қори акангни чақир!
Нетайхоннинг овози. Хўп... Ҳожар! Ҳожар!
Ҳожарнинг овози. Хув.
Нетайхоннинг овози. Ўл! Қори поччангни чақир!

Юсуф ашула айтиб, шишадан коньяк ҳўплаб киради.

Сухсуров. Ие, дарров келдингми?
Юсуф. Кеча биттасини олиб чиқиб итхонага боғлаб қўйган эдим.

Сухсуров. Бу ярим-ку?

Юсуф. Қоньякни итга ҳам ишониб бўлмас экан-а, ялаб қўйипти!

Иккови ичади.

Шобарот эшикда нима қилиб ўтирипти?

Сухсуров. Ҳали ҳам ўтириптимми?

Юсуф. Шу йигитни жиним суймайди. Шуни кўрсам, кўзимга турма кўринади. Қамалиш бизу сизнинг бошимизда бор нарса-ку, шундоқ бўлса ҳам...

Сухсуров. Э, нафасинг қурсин!..

Юсуф. Йўқ, мен... менинг гапимга тушунмадингиз. Мен нима демоқчиман, шу Шожалилнинг иши босди-босди бўлгунча мени чеккароқ ишга ўтказиб қўйсангиз...

Сухсуров. Ҳа, қўрқиб кетдингми? Мен юрагида ёли бор одамлар билан ишлаб ўрганганман. Сендақа қўрқоқ одам менга керакмас. Ҳозирдан бошлаб сени ишдан бўшатдим!

Юсуф (*чўнтагидан пул чиқариб*). Ювош, ювош... (*Елкасини силайди.*) Тавба қилдим...

Сухсуров (*пулдан кўзини олмай*). Бу нима қилганинг! (*Бақариб.*) Қонун чиқиб турган бир пайтда бу нима қилганинг!.. Йўқол!

Юсуф. Кам бўлса яна қўшиб бераман...

Сухсуров (*бақариб*). Қачон?.. Йўқол!

Юсуф ҳар қадамда тўхтаб-тўхтаб кўчага чиқиб кетади. Нетайхон билан Қори киради.

Нетайхон. Нима гап?

Сухсуров. Маст-да!

Қори. Тасаддуқ!

Сухсуров. Ўтиринг... бир маслаҳатлик гап бор эди, кеча мавриди бўлмади. Шу участкамиз тишга тегиб

турипти. Билган одам ундоқ дейди, билмаган одам бундоқ дейди... Янги қонун чиқиб бунақа нарсалар нозиклашиб қолди. Шожалилга ҳам кўпда ишониб бўлмайди. Шунга бир чора топсак...

Қори (дарҳол). Сотмоқ керак!

Сухсуров. Ҳў, зап одамга маслаҳат солган экан-да! Қимга сотамиз? Қим олади? Оладиган серпул одамнинг сизчалик ақли бордир! (Қалака қилиб.) Ил-лоллодан бошқасига йўқ эканлар-ку!

Узоқ пауза.

Нетайхон. Нима қилиш керак-а?

Сухсуров (бирдан). Топдим!

Нетайхон. Нима экан?

Сухсуров. Сен уканг билан ярашасан!

Нетайхон. Қанақа укам? Обид биланми? Ҳу дийдори курсин! Шунча йилдан бери ярашмай энди ярашманми!

Сухсуров. «Томоққа қилтаноқ тикилса мушукнинг тирноғи дори» деган гап бор.

Нетайхон. Нима қилмоқчисиз?

Сухсуров. Обиджонга битта чиройли хат ёзасан, ўтган гапларга салават, деган жойини келиштирганингдан кейин «жон бор жойда қазо бор, жигарчилик... сени кўролмай ўлсам кўзим очиқ кетади» дейсан. Обиджонинг кўнгилчан одам, чолиб келади. Маҳкам ушлаймиз. Ҳожарни ювиб-тараб қўйнига соламизу участкани икковининг номига ўтказамиз-қўямиз. Тамом — эшик тамба!

Нетайхон (Сухсуровга). Бу иморатни қайси пулга солгансан, деб ундан сўрамайдами?

Сухсуров. Сўрамайди, Улуғ Ватан урушининг инвалиди! Қўлида қўлтиқтаёқ!

Қори (четга). Ҳай дариг, вақтида аскарликдан қочмаганимда ҳозир участкалик куёв бўлар эканман!

Нетайхон. Укам бечора хотинсиз юриб-юриб қари қизни оладими?!

Сухсуров. Асал айнамайди, қиз қаримайди! Гап шу! Энди Ҳожарни чақир, бўйнига қўяйлик.

Қори. Ҳей дариг!..

Нетайхон. Ўзидан сўраб ўтирасизми?

Сухсуров. Ие, ҳозирги замонда... «мени зўрлаб эрга бераётипти» деб маҳаллага чиқса, нима деган одам бўламиз! Ким кўп — мухбир кўп... чақир!

Нетайхон эшикка борганда каттакон сўйил кўтарган Юсуф пайдо бўлади. Уни кўриб Нетайхон додлаб қочади. Ҳамма қотиб қолади. Юсуф гандираклаганича, сўйилни судраб Сухсуровга яқинлашади.

Сухсуров (тили сўзга келмай). Юсуфжон!..

Юсуф (кутилмаганда сўйилни Сухсуровга бериб, бошини тутади). Уринг! Уринг, Нусрат ака, шу шўрлик бошимга!

Сухсуров (бир оз жонланиб). Юсуф!..

Юсуф (ҳўнграб). Урмасангиз қўймайман! Ишдан бўшатадиган бўлсангиз, менга бунақа кичкина бошнинг кераги йўқ! Бердим сизга! Икки қўллаб бердим!

Сухсуров (кўнгли жойига тушиб). Ҳўп, шу бош меники бўлса ўзимга қўйиб бер... Икки пақиргина сув қуяй, жиндаккина алла қилгин... (Сўйилни оёғи билан Қорига томон суради.) Юр!

Иккови ҳовлига чиқади. Юсуфнинг товукқа ўхшаб қийқиллаган товуши эшитилади.

Қори (деразадан сўйилни ташлаб). Ҳм... Укангиз нобоброқми, сабаб шунча йилдан бери алоқа йўқ?

Нетайхон. Уришиб қолганмиз...

Қори. Сабаб? Нобоблигидандир-да?

Нетайхон. Ҳа...

Қори. Ундоқ бўлса бу ерга келишидан сизга азиятдан ўзга нима хушлик бор? Участкани тасарруфига олганидан кейин мункир бўлса ҳам ажаб эмас.

Сухсуров Ҳожарни эргаштириб киради.

Сухсуров (Ҳожарга). Утир!

Нетайхон. Эрга тегасанми?.. Ҳой, калла сенга айтаётиман, жувонмарг, гапирсанг-чи!

Ҳожар. Кимга? Ким ўзи?

Нетайхон (қийқириб юборади). Вой дийдоринг курсин! (Сухсуровга.) Кимга эмиш! Эр бўлса бўлди-да!

Сухсуров. Оббо сен-э! Менинг қайним! Нетайхон опанга ўгай ука бўлади...

Қори (Ҳожарни секин туртиб). Чўлоқ! Бир оёғи чўдоқ!.. (Юриб кўрсатади.)

Сухсуров (кўриб қолади). Ие, ҳа, Қори?

Қори (йўйинга буриб). Тўйда рақсу само қиламиз!

Сухсуров. Еши тахминан ўттиз уч-ўттиз тўртда..

Тўғри келадими? Бўлди, сукут аломати ризо! Бор, хат-ни ёзавер!

Ҳожар сукут қилади.

Не тайхон (Ҳожарга). Тур!

Иккови чиқади.

Қор-и. Бу Обиджон қандоқ одам экани ўзингизга маълумми?

Сухсуров. Мирзачўлдаги бир колхозда механик бўлиб ишлар экан.

Қори (жимликдан сўнг). Ҳалол-пок одаммикин?

Сухсуров. Э, Қорим, мен қаерим қичишини олдиндан билиб қашлаб қўядиган одамман!

Қори (норози). Бирон вақти келиб ранжу алам еткурмаслигига амин бўлсангиз ихтиёрингиз... Мен мачитга чиқай! (Чиқади.)

Шобарот (киради). Салом...

Сухсуров. Эртага идорага боргин, деган эдим-ку!

Шобарот. Жон ака, эртагача сабрим чидамади.

Сухсуров. Хўш, нима дейсан?

Шобарот. Шожалил акамга кеча овқат олиб борган эдим, акам костюмларини чиқариб, нимча сўратиптилар...

Сухсуров. Хўш?

Шобарот. «Ишим чатоқ» деганлари эмасмикан?

Сухсуров. Бўлса бордир.

Шобарот. Шунга жуда хафа бўлдим; акам-ку майли, турманинг қозонидан ризқи борича ейди, бу орада сизга гап тегиб қолмаса дейман... Ҳар нима бўлганда ҳам акам қўл остингизда ишлаган эдилар, бир охурдан ем егансизлар... (Унга ер остидан разм солади.)

Сухсуров (унинг шамасини тушуниб). Энди, ука, бир охурдан ем еган бўлсак ҳам ҳар ким ўзининг тиши билан чайнаб, ўзининг кекирдаги билан ютган! Ҳар кимнинг гўри бошқа, мункар-накири бошқа деган гап бор.

Шобарот. Шундоқ-ку, лекин иш катта кўчса гўрларинг қўшилиб кетармикан дейман... Яна ўзингиз биласиз...

Сухсуров (кулиб). «Ёрдам қилсанг қилганинг, бўлмаса акам оёғингдан тортади» деганингми бу?

Шобарот. Худо сақласин! Унақа акадан кечвораман!..

Сухсуров (унинг гапига қулоқ солмай). Менинг оёғимга қўли етмайди, етганда ҳам тортмайди, тортолмайди!

Шобарот. Шуни айтаман-да, оғайнисизлар...

Сухсуров (қулоқ солмай). Мен йиқилсам устига йиқиламан! Мажақлаб ташлайман! Буни аканг яхши биллади. Бундан ташқари, ҳозир иши терговдами — икки кўзи, икки қулоғи менда — мен керак! Кесилиб турмада ётганида ҳам қутулгани талпинса менинг қўлимни пайпаслайди; қамоқ муддатини битирибми, битирмасданми келганида яна мен керак — иш сўраб менинг олдимга келади! Тушундингми?

Шобарот. Албатта, шунинг учун сизга сиғиниб келдим-да. Қўллайсиз, йўл кўрсатасиз, деб келдим.

Сухсуров (бирдан). Чақани каттароқ бериб адвокат сол! Йўл шу!

Шобарот. Сиз менга бозор баҳоси гапни гапираётисиз, Нусрат ака.

Сухсуров. Мен давлат ишидаги одамман, сенга бундан ортиқ бир нима дегани... Ҳм... Вақтим йўқ!

Шобарот. Қачон вақтингиз бўлади? Бугун ўн биринчи, нечанчи числода келай?

Сухсуров сочини силаган бўлиб, бармоқлари билан «икки ярим»га ишора қилади. Шобарот буни фаҳмламайди.

Ун бешларда келсам бўладими?

Сухсуров (унинг бефаҳмлигидан бўғилиб). Икки ярим! Икки ярим минг!

Шобарот (бир оздан кейин тушунади. Ҳайрон). Икки ярим минг? Янги пул биланми?

Сухсуров (калака қилиб). Эски пулинг борми?

Шобарот. Шу икки ярим минг сўмлик ишми?

Сухсуров. Шунинг учун адвокат сол, дедим-да!

Шобарот (мунғайиб). Акам билан ораларингга ушалган ноннинг ҳурмати йўқ экан-да?

Сухсуров (аччиғи келиб). Гапни кўпайтирма, менга ҳеч нарса тегмайди, тегишлик одам бор! Мен сенга одамгарчилик қилмоқчиман! Акангга ёмон модда қўйилган, йигирма беш йил-а!

Шобарот. Оббо худо урди!..

Сухсуров. Қонунга чап бериб, шуни беш йилга келтириб беради. Майли, беш йилга кесилсин, у ёғига яна чап берамиз.

Шобарот (пул узатади). Раҳмат, ака, биздан қайтмас, худодан қайтсин.

Сухсуров (*кўрпанинг қатини очиб*). Қўй! Мен бу-ди «хамир учидан патир» деб бераман. Менга, ўзимга чўтални кейин берасан, майли... Менга қара, менинг бу ишга бош қўшганимни бировга айтсанг... Янги қонунни эшитдингми, пора берганга ҳам ўн беш йил..

Шобарот. Биладан, биладан! (*Журбат қилмасдан*.) У киши билан неча пулга гаплашган бўламиз?

Сухсуров (*аччиғи келади*). Аҳмоқ! Бунақа ишда савдолашиб бўладими!

Шобарот. Хўп, хўп, акамни сизга, сизни худога топширдим. (*Чиқмоқчи*.)

Сухсуров. Менинг дастимдан дод деяверасан: қилди-қилди, Сухсуров қилди, деб жар солавер. Аканнинг хотини идорага бориб йиғласин, мени қарғасин! Ана унда ишнинг замаскаси маҳкам бўлади.

Шобарот қуллуқ қилиб чиқиши биланоқ Сухсуров унинг кетидан эшикни қулфлайди.

Сухсуров (*пулни оташкурак билан олар экан, ўйчан*). Ҳм, шу қонун чакки бўлди-да! Майли, шу сафар ҳам олай, ундан кейин нафсимга қозиқ қоқиб, арралаб ташлайман. (*Пулни печкага ташлайди, эшикни очиб қўяди*.)

Нетайхон (*хатни олиб киради*). Мана, ўқинг-чи.

Сухсуров (*хатни кўздан кечиради*). Яхши! Яхши! (*Конвертни ёпиштиради*.) Почтага ўзим ташлаб келаман.

Нетайхон. Заказной, авиаказанной қилинг!

Сухсуров. Бу хат билан участканинг атрофига тиканли сим тортдик, деявер!

ИККИНЧИ КҲРИНИШ

Сухсуровнинг қасрнамо ҳовлиси. Гуллар орасига қўйилган тахминан йигирма кишилик узун столни Нетайхон тузатиб чиқади. Автомобиль гудоги. Ҳожар ҳаял ўтмай жуда оғир яшиқ кўтариб киради.

Қори (*яшикни кўтаришган бўлиб*). Куёвнинг юзида фариштаси йўқ, Ҳожархон, фариштаси йўқ!

Иккови яшикни ошхонага томон олиб чиқади, Яна қайтиб кирадилар.

Қўнғилга хуш келмаган никоҳ худога хуш келмайди!.. Ҳукумат даврида хотин-қизлар озод... Таадду қилсалар маҳаллага чиқ!..

Қори чиқади.

Нетайхон (*киради*). Ҳожархон, боринг, ясаниб чиқинг, гиргиттон!

Ҳожар (*ҳайрон*). Бошқа кўйлагим йўқ-ку...

Нетайхон. Нега? Қўйлагингиз кўп: перлон, нейлон, цейлон!.. (*Секин*.) Менинг сариқ кўйлагимни кияқолинг! Юринг, гиргиттон, икковимиз ясанайлик.

Иккови уйга киради. Қўй етаклаб Юсуф, кетидан Қори киради. Юсуфнинг кайфи тарақ.

Қори. Марҳабо, марҳабо!.. Келсинлар! (*Қўйнинг арқонини олмоқчи бўлади*.)

Юсуф. Қочинг, Нусрат акамнинг ўз қўлига бераман, билиб қўйсин, тўқсон саккиз сўлкавойга келди!

Қори. Мен айтаман, Юсуфжоннинг туҳфаси дейман.

Юсуф. Ундоқ бўлса майли... (*Қўйни ошхона томонга олиб чиқади*.)

Шобарот мотоцикл миниб киради.

Шобарот. Нусрат акам бормилар?

Қори. Борлар, лекин бугун сиз билан гаплашгани фурсатлари бўлмаса керак, Обиджон келганлар... зиёфат...

Нетайхон (*кириб*). Келинг... Қўнғилдаги ишни қилдингиз-да! Обиджонга шунақа мотоцикл олиб қўйиш эсимга келмаган экан, жуда яхши бўлди!

Шобарот (*нима дейишини билмай*). Нусрат акамда ишим бор эди.

Нетайхон. Майли, майли, уялманг! Агар уялсангиз, Обиджонга ўзим тутаман.

Сухсуров (*кириб соатига қараб*). Соат олти ярим, одамларга нима бўлди? Ҳаммаси ўлдими, қирилиб кетдими!

Нетайхон. Шобарот акам Обиджонга совға олиб келиптилар.

Сухсуров. Раҳмат ука! Баракалла, совға деган мана бундоқ бўпти! Офарин! (*Йиғламсираб*.) Сен менинг чин дўстим экансан! Нетайхон, сен Обиджондан хабар ол.

Нетайхон чиқади.

Энди, ука, мен Обиджон акангни курортга юбормоқчи-ман. Сен бу одамни билмайсан, тузалиб келса ҳаммамизга ҳам керакли чўлоқ.. Шунни эсингдан чиқармасанг бас!

Шобарот (энсаси қотиб). Қанча олиб келай?

Сухсуров. Ҳимматинг билади... Мен бир юз эллик бераман. Сен ҳам шунча беришинг...

Шобарот. Ие...

Сухсуров. Шарт эмас...

Шобарот (дўнғиллаб). Тушунолмай қолдим!..

Сухсуров. Нимасига тушунмайсан, менга ҳали ялатганинг ҳам йўқ-ку!

Шобарот. Ие, мотоцикл ўринга ўтмайдами?

Сухсуров. Мен сендан мотоцикл сўрадимми? Узинг совға қилиб келдинг-ку!

Мотоциклни Қорига беради. Қори уни олиб чиқиб кетади.

Шобарот. Менга қаранг, Нусрат ака, бошига иш тушган одамни шилиш — ўликнинг кафанини ечиб олиш-дай гап эмасми?

Сухсуров. Пулни ейдиган бошқа-ю, менга нимага дўқ қиласан?..

Шобарот. Мени ўша кафан ўғрисига рўпара қилинг бўлмаса, ўзим гаплашай! Нега иш ҳеч силжимайди? Нима қилди ўзи?

Сухсуров. Шунинг учун адвокат сол деган эдим-да! Ҳали ҳам кеч эмас, сола қол! Бўлди, мен аралашмайман!

Шобарот. Ие, шунча берганимга куйиб қолавераманми?

Сухсуров. Мен-чи, сени деб шунақа ишларга қўл урганим-чи?.. Куймаганимми?

Шобарот. Бўпти, мени деб куйганингизга қуллуқ! Берганим ўлигига буюрсин! (Этагини қоқиб чиқиб кетади.)

Сухсуров столни кўздан кечиради, меҳмонларнинг ўрнини белгилайди.

Сухсуров. Ҳой, идорадан ҳеч ким келмади-ку? Нетайхон, яна бир телефон қилсанг-чи?

Нетайхон чиқади. Юсуф киради.

Юсуф. Қори ака, ҳалиги мен олиб келган қўй қанча гўшт қилади чамангизда?

Қори. Узингизга қараб мўлжаллай беринг!

Сухсуров. Қўй олиб келдингми? Раҳмат! (Иигламсираб.) Асл дўстим экансан!

Нетайхон (киради). Идорада ҳеч ким йўқ!

Сухсуров. Балки ҳаммаси йўлга чиққандир...

Ҳожар уйдан ясаниб чиқади.

Сухсуров. Уҳ-ҳў!.. Чўпга либос деганича бор-да! Нетайхон. Кўз тегмасин!.. (Ҳожарга.) Обиджон аканг чиққанда мана бундоқ қилиб «Хуш келибсиз» дегин!..

Обиджон киради.

Сухсуров. Қани, ўтиринглар! Келадиган келаверади, кутмаймиз...

Ҳамма ўтиради.

Нетайхон (Юсуфга). Юсуфжон, мотоциклни олиб келинг!

Юсуф чиқиб мотоциклни олиб келади.

Обиджон, арзимаса ҳам машина ўрнида кўрасан!..

Обиджон (бундай катта тухфани кутмаган). Ие, Йўге... бу қанақа бўлди... Совға деган ахир...

Нетайхон. Қўлимни қайтармагин, жон ука!.. Битта мотоцикл нима экан!..

Обиджон. Ахир битта мотоцикл фалон пул!

Сухсуров. Пул нима экан, сиз босган тупроқни тиллога тортиб оламиз!

Нетайхон. Марваридга тортиб оламиз! Насиб қилсин!

Ҳамма ўтиради. Нетайхон Ҳожарни Обиджоннинг ёнига ўтқизади, ўзи унинг ёнига ўтиради.

Сухсуров. Қани, қадаҳлар тўлдирилсин!

Юсуф. Ҳозир! (Ҳамманинг рюмкасига коньяк қуйиб чиқади.)

Сухсуров (ёзувга тез-тез кўз ташлаб.) Қадаҳлар тўлами? Уртоқлар, биз Улуғ Ватан уруши натижасида

улуғ ғалабага эга бўлдик ёки эришдик. Лекин, мен шахсан, бу ғалабадан илҳомланиб... (адашади) ватанпарварлик бурчимдан илҳомланган бўлсам ҳам бу улуғ ғалабага ўз қиссамни... йўқ, ҳиссамни қўшолган эмасман! Мени бутун Ватан уруши даврида ўқитувчиликка тиқиб қўйишди...

Обиджон (кулиб). Тиқиб қўйишдими, ё маориф соҳасидан ковак топиб кириб кетдингизми?

Сухсуров. Тўғри, лекин ўртоқлар, шундоқ бўлса ҳам, мен улуғ бахтга эга бўлиб турибман, қайсики (ўпкаси тўлиб) бугунги кундан менинг уйимда, арзимас дастурхонимда Улуғ Ватан урушининг улуғ қаҳрамони...

Обиджон. Сал тушинг!

Сухсуров. Хўп. (Юқоридан тушиб унга яқинроқ келади.) Урушнинг азиз қаҳрамони, азиз дўстимиз, азиз укамиз, азиз Обиджон ўтирибдилар. (Қоғозга қарамай.) Мен шу қадаҳни азиз меҳмонимиз Обиджоннинг оёғига тўкиб ичишни талаб қиламан!

Ҳамма Обиджоннинг оёғига рюмкадаги коньякдан пича-пича тўкиб, қолганини ичади. Юсуф одамларнинг кўзини шамғалат қилиб, икки рюмка отади.

Нетайхон (ташқарига). Қори ака, кабобни олиб келинг!

Қори (товуши.) Ҳозир...

Қори кабоб келтириб қўяди.

Сухсуров. Қадаҳлар тўлдирилсин! Сўз...

Юсуф. Менга!

Сухсуров. Сен шошма... (Унинг олдидаги шишага кўзи тушиб.) Дарров битта коньякнинг ярмини ичиб бўлибсан-ку?

Юсуф. Ярмини ичганим билан кайф қилганим йўқ, коньякнинг кайфи тагида бўлади! (Обиджонга.) Коньякнинг тагини ичмабсиз, оламга келмабсиз! Тагини уринг! Сўз менга!

Сухсуров. Оббо, ҳеч қўймадинг-да! Хўп, сўз идорамизнинг собиқ хизматчиси Юсуфжонга!

Юсуф. Йе!.. (Йиғламсираб). Биз собиқ бўлиб қолдикми? Хўп, гапирмадик! (Рюмкасидаги коньякни битта отиб ўтиради.)

Сухсуров. Хўп, гапира қол!

Юсуф. Бизники бўлди! (Курсисини столдан четроққа тортади, дам-бадам қуйиб ичаверади, охири учиб қолади.)

Сухсуров (Юсуфга эътибор қилмай). Ҳожархон, ўзинг бир нима дегин...

Ҳожар қўрқиб кетади.

Сўз ҳовлимизнинг гули, азиз фарзандимиз Ҳожархонга!

Ҳожар гаранг бўлиб қолади.

Нетайхон (Ҳожарга). Тур ўрнингдан. (Рюмкани қўлига беради.) Ушла! (Баралла.) Ҳа, Ҳожархондан ҳам эшитайлик! (Ҳожарга.) Гапир, «Хуш келибсиз» дегин!

Ҳожар (Нетайхонга). Хуш келибсиз...

Нетайхон. Менга эмас, Обиджонга!

Обиджон (Ҳожарнинг аҳволини фаҳмлаб). Раҳмат, раҳмат! (Рюмкасини уриштиради.)

Сухсуров (Нетайхонга). Идорага яна бир телефон қил! Қирилиб кетдимиз!..

Нетайхон чиқади.

Қани, қадаҳлар тўлдирилсин!

Нетайхон (киради). Идорада ҳеч ким йўқ!

Сухсуров. Энди келса биронтасини ҳам киргизмаймиз! (Обиджонга.) Сизни кўргани бутун идора совға-саломни билан келаётган экан, ҳаммасини машинага босиб пахтага олиб кетишипти.

Обиджон (ҳайрон). Сизларда пахта очилдими? Бизда ҳали гуллагани ҳам йўқ!..

Сухсуров. Районимиз илғор район! (Коньяк қуймоқчи.) Рюмкангизни беринг!

Обиджон. Бас, Нусрат ака, жуда хурсанд бўлиб ўтирибман.

Сухсуров. Яна битта...

Ҳожар кулиб юборади.

Нетайхон. Ҳа?..

Сухсуров. Нима гап?

Ҳожар. Обиджон акам кўзимга иккита бўлиб кўринаяптилар!..

Нетайхон. Боғчага чиқиб айланиб келишсин. Ҳожархон, гиргиттон, эккан дарахтларингизни Обиджон акангизга кўрсатинг. Гул теринглар...

Обиджон (Ҳожарга). Боғбонман денг... Қани...

Иккови боғчага чиқиб кетади.

Сухсуров (Нетайхонга). Нега чиқарвординг?
Нетайхон (эрини нодонга чиқариб). Бу ерда нима қилади? Хилватда тезроқ чўқийди.

Нетайхон билан Сухсуров эшикнинг тирқишидан уларни кузатади.
Қори аразлаб чиқиб кетади.

Нетайхон. Қалай, чўқийдиган афти борми?
Сухсуров. Нега чўқимайди! Қўр бўлиптими чўқимай! Улиптими чўқимай! Қоч, сен қарама, тарбиянг бузилади!

Юсуф уйғонади, учта рюмкадаги қоньякни стаканга қуйиб битта кўтаради-да, пешанасига қарс этиб уради.

Юсуф. Ҳаҳ! Еруғ дунёда юриб-юриб етиб келган жойим шу бўлдими? Энди «собик» бўлиб қолдимми?.. Топганим шунинг чўталидан ортмайди, ҳар баҳона билан шилади, жиндаккина жонимга ўттиз икки тишини баравар ботиради-ю, яна «собик» деб ўтирипти!..

Сухсуров. Ҳой, аҳмоқ, эшак! Пиянисталигинг учун ишдан бўшатган бўлсам қайтиб оламан дедим-ку, тагин нима дейсан!

Юсуф (қўрқиб). Мен ҳам шунақа деяпман-ку!

Сухсуров (бармоғи билан имлайди). Бери кел!

Юсуф (яқин боргани қўрқади. Дўқ оҳангида). Мени урманг! Қани, уриб кўринг-чи, барибир... қўлингиз оғрийди!

Сухсуров. Бери кел... (Коньяк қуйиб чақиради!)
Беҳа беҳ!.. Мен Обиджон акангни курортга юбормоқчиман. Бу одамнинг саломатлиги мендан ҳам кўра сенга керак! Сен йўл харжи топиб келгин, қолганини ўзим берман. Бор!

Юсуф (калтак емаганига севиниб чиқар экан, столдаги коньяклардан иккитасини олиб чўнтагига тикади. Узича). Ҳаммаси ўзимнинг пулимга келган! (Чиқади.)

Нетайхон (бирдан). Келишаётинг!

Сухсуров иккови уйга кириб кетади. Ҳожар билан Обиджон қиради.

Обиджон (сўзида давом этиб). Мен Нусрат акага қариндошмисиз дебман.

Ҳожар. Йўқ, мени етимхонадан олишган...

Обиджон. Болалар уйдан денг!

Ҳожар. Нетайхон опам шунақа дейдилар.

Обиджон. Болалигингизда олиб келишган экан-да?

Ҳожар. Йилма-йилига ўн уч йил бўлади.

Обиджон. Ун уч йил? Ун уч йилдан бери шу ердасиз?

Ҳожар. Йўқ, бир марта пахтага чиққанман. (Қўмсаб.) Қизлар кўп эди... Ашула айтган эдик... Мен зовурга йиқилиб тушган эдим.

Нетайхон (деразадан, тоқати тоқ бўлиб). Мунча нивирсийди!..

Сухсуров. Уканг ношудроқ чиқди.

Обиджон. Маълумотингиз борми?

Ҳожар. Маълумотим... ўртача! Уртачароқ!.. Етимхонада, йўқ, болалар уйида учинчи синфни битирганман. Ундан кейин бир марта Қори поччам ҳафтияк ўқитдилар: «раббикумо туказзубон...» Боши эсимдан чиқиб қолди. (Жуда жиддий.) Шунинг қирқ минг марта ўқиб арқонга дам солса арқон илон бўлади!

Обиджон. Шунақами?.. Илон ўзи кўп-ку, илон қиладиган илмни нима қиласиз? Дунёда ҳар илмлар борки... Бошқа илмга ўқийсизми?

Ҳожар. Мен ўқишга ярамайман, ақлим паст.

Обиджон. Ақлингиз пастлигини ўзингиз биласизми?

Ҳожар. Йўқ, Нетайхон опам шунақа дейдилар. Нусрат акам ҳам шунақа дейдилар.

Обиджон Ҳожарнинг қўлини ушлайди.

Нетайхон (энтикиб). Ҳозир чўқийди!

Сухсуров. Торт!

Обиджон. Нетайхон опангиз ўзлари соғмилар?

Ҳожар. Жудаям соғ эмаслар, бошлари тез-тез оғриб туради. Қори поччам дам солсалар, дарров тузалиб қоладилар.

Обиджон. Буларнинг гапига қулоқ солманг, Ҳожархон! Сиз жуда яхши, ақлли, чиройли қизсиз! Бу даргоҳда димиқиб қолибсиз, холос. Мен сизни яхши мактабга жойлаб қўяман. Мен билан кетасизми?

Ҳожар. Сиз бутунлай келганингиз йўқми?

Обиджон. Йўқ, отпуска қилиб юрибман. Шаҳарни беш-олти кун томоша қилиб, қайтиб кетмоқчиман.

Ҳожар (*ерга қараб*). Менга бошқа нарса дейишган эди.

Обиджон. Биладан... Сизни менга беришмоқчи!

Ҳожар Ҳмм...

Обиджон. Ўзингиз нима дейсиз?

Ҳожар (*ерга қараб*). Илгари йўқ демоқчи эдим...

Обиджон. Энди-чи? Энди «ҳа» дейсизми? Мен билан Мирзачўлга кетасиз-а?

Ҳожар. Йўқ! Кетмаймиз! Нетайхон опам мана шу ҳовлини сизларга хатлаб берамиз деганлар.

Обиджон. Буни менга ҳам айтишган эди... (*Иккала қўлини ушлайди.*)

Нетайхон. Вой, чўқияпти!

Сухсуров. Торт! Марра бизники!

Парда

ИККИНЧИ ПАРДА

УЧИНЧИ ҚҶРИНИШ

Сухсуровнинг ҳовлисида меҳмонхона. Оқшом. Сухсуров, Нетайхон, Ҳожар.

Нетайхон. Обид ҳали ҳам Мирзачўлга олиб кетаман деяптими?

Ҳожар индамайди.

Сухсуров. Олиб кетаман деса кетаверасанми?

Ҳожар индамайди.

Нетайхон. Ҳой, калла!. Эр деганни хотин қайриб олиши керак! Ҳозир қайриб олмасанг, кейин ҳолингга маймунлар йиғлайди! Мана, менинг аҳволимни кўриб турибсан-ку!

Сухсуров. Бундан ташқари бу ерда хотин қилиб қўйворса ўз участканг, ўтираверасан; Мирзачўлга обориб қўйворса нима қиласан, чўл-биёбонда қайси тошга бошингни уриб йиғлайсан? Айт, шундай участкани ташлаб қаёққа борамиз, хотин қиладиган бўлсангиз шу ерда хотин қилинг, дегин!

Ҳожар (*хўрсиниб*). Мени эрга беринглар, дедимми?

Нетайхон. Гап қайтарма! Тилинг чиқмай ўл!

Кўчадан Обиджон киради.

Сухсуров. Ие, ие, қаёқда қолдингиз?.. Қани, бу ёққа... Ҳожархон, жон қизим, овқатингни олиб кел!

Обиджон. Йўқ, йўқ, овора бўлманг, Ҳожархон, қорним тўқ...

Сухсуров. Шунақами... Иш тўғрисида гаплашдим. Эрталаб соат тўққизда борсангиз... иш нақд!

Обиджон (*кулиб*). Ахир Мирзачўлда ишим яхши!

Нетайхон. Жон ука, шунақа демагин!.. Хотин бўлса, участка бўлса, иш мана, бўлаётипти, яна нима керак?

Сухсуров. Бундан ташқари, қариган чоғимизда биз ҳам ёлғиз қолмайлик деймиз-да, Обиджон!. Эртага эрталаб тикка борасиз, қабулхонасида тўхтамайсиз, секретарига ҳам қарамайсиз; тўғри ўтиб, кабинетнинг эшигини ҳасса билан очасиз! Ҳассани столига суяб қўйиб...

Обиджон (*кулади*). Борди-ю, «Сен урушдан ҳассани шу ниятда кўтариб келувдингми, урушга шу ниятда борганмидинг?» деб қолса нима бўлади?

Нетайхон. Унақа демайди!

Сухсуров. Ҳаққи йўқ! Урушга, албатта, Ватан учун, коммунизм учун боргансиз (*таъкидлаб*) бу томонини маҳкам ушлайсиз! Бу ишга ҳам Ватан деб, коммунизм деб кираётибсиз!

Нетайхон. Социализм учун кирасан! Ҳаммаларинг ҳам шу-да!

Сухсуров. Албатта! Бўлмаса мени бунақа ишга боғлаб қўйса нўхтамни узиб қочаман! Мен сизга айтсам, ука, дунё шунақа ўзи, ҳалол одам қиттак шайтон бўлмаса кун кўролмайди...

Нетайхон. Шайтондан етти кун олдин туғилган бўлса яна яхши!

Обиджон (*Ҳожарга*). Кинога бормаймизми?

Нетайхон. Боринглар! Боринг, гиргиттон, яса-ниб чиқинг! Юринг, сочингизни ўриб қўяй.

Обиджон. Шошмасдан кийиниб чиқаверинг, мен билет олиб келаман.

Нетайхон билан Ҳожар чиқади.

Сухсуров (*Обиджонга кўз қисиб*). Дадил бўлинг! Тўшга тортаверинг!

Обиджон чиқади.

Шобарот киради.

Шобарот. Салом!

Сухсуров. Нима қилиб юрибсан?

Шобарот. Кечирасиз, Нусрат ака, аччиқ устида мен сизни хафа қилиб қўйдим. *(Ташқарига эшиттириб.)*

Обиджон акамнинг ҳақларини олиб келдим.

Сухсуров. Ҳа, баракалла.

Шобарот *(баланд товуш билан)*. Мана, юз эллик сўлқовой!

Сухсуров. Олиб келганинг юз эллигу, мунча шовқин соласан!

Шобарот *(ҳамон баланд товуш билан)*. Бу камлик қилса яна хизматдаман!

Сухсуров. Кўрпанинг қатига қўй!

Шобарот. Кўрпанинг қатига қўйсам қўя қолай...

Сухсуров. Энди бу ёғидан хотиржам бўлавер, судни тезлатсак у ёғи ҳеч гап эмас.

Шобарот. Куллуқ!

Сухсуров. Бор, боравер, чаласини кейин гаплашамиз, эгим учиб турипти. *(Уни чиқариб эшикни қулфлайди, кўрпанинг қатидаги пулни оташкурак билан олади.)*

Эшик тақиллайди.

«Эгим учиб турипти» дедим-ку, кетавермайсанми *(Пулни печкага ташлайди.)*

Эшик қаттиқроқ тақиллайди.

Жинни бўлдингми! *(Бориб эшикни очади.)*

Капитан, Обиджон, гувоҳлар киришади. Шобарот останада туради.

Наврўзов. Салом!

Сухсуров. Салом! Хизмат?..

Наврўзов *(Обиджонни кўрсатиб)*. Бу киши ким?

Сухсуров. Қайним...

Обиджон. Қайнисиман дедим-ку!

Наврўзов *(гувоҳнома кўрсатади)*. Милиция капитани Наврўзов. Булар гувоҳлар.

Сухсуров *(Обиджонга)*. Нима гуноҳ қилдингиз?

Обиджон *(хайрон)*. Билмадим...

Наврўзов. Биз сизни йўқлаб келдик.

Сухсуров. Раҳмат...

Наврўзов. Ҳозир сиз мансабингиздан фойдаланиб Шобарот Шораҳимовдан юз эллик сўм пора олдингиз.

Обиджон *(хайрон)*. Пора?

Сухсуров. Қанақа пора?

Обиджон. Мен бу ердан ҳозир чиқдим-ку!

Сухсуров *(Шобаротга)*. Ҳой, менга қара, отинг нима эди?.. Сен менга пора бергани келганмидинг? Нега бермадинг бўлмаса?

Шобарот. Бердим-ку!

Обиджон. Ажаб!..

Сухсуров. Ҳозир қўрқмасдан пора берган бўлсанг, илгари ҳам бериб юрган экансан-да?

Шобарот. Бўлмаса-чи!

Сухсуров. Шу лафзингдан қайтмайсанми?

Шобарот. Нега қайтар эканман!..

Сухсуров *(ҳаммага)*. Эшитдиларингми? *(Шобаротга.)* Шундоқ экан, илгари нега арз қилмаган эдинг?

Шобарот нима дейишини билмайди.

Наврўзов. Нега жавоб бермайсиз?

Обиджон. Бирон англашилмовчилик бўлдимкин?

Сухсуров. Англашилмовчилик эмас! Бунинг тагида душман сиёсати бор; бу аблаҳ давлат ишидаги одамнинг обрўйини туширмақчи! Ушланг!

Наврўзов. Сухсуровга илгари ҳам пора берганмисиз?

Шобарот *(тутулиб)*. Йўқ ҳисоби... Ҳозир бердим. Юз эллик сўм бердим. Бу киши «қайнимни курортга юбораман, пул бер» деган эдилар.

Обиджон. Мен курортга борар эмишманми?

Наврўзов. Бу гапдан хабарингиз йўқми?

Обиджон. Ҳозир эшитиб турибман!

Сухсуров. Эшитдингизми? Бу аблаҳ бир менга, давлат ишидаги одамга эмас, Улуғ Ватан уруши қаҳрамонига ҳам туҳмат қилмоқчи! Обиджон пулга муҳтож бўлса давлат беради!

Наврўзов *(қогоз узатиб)*. Тинтиш ҳақида қарор. Ҳа, қўл қўйинг!

Сухсуров. Марҳамат! *(Қўл қўяди.)* Давлат ишидаги одамнинг гапи бир пулу бир муттаҳамнинг гапи минг тилло бўлса — марҳамат!

Пиджагини, ботинкасини ечиб ташлайди, шимини ҳам ечмоқчи бўлади.

Наврўзов (*тўхтатади*). Ҳожати йўқ.
Сухсуров (*шимини кўтариб, чўнтагини ағдаради*). Марҳамат!
Шобарот (*кўрпанинг қатини кўрсатиб*). Пул мана бу ёқда!
Сухсуров. Хўп, марҳамат! (*Келиб кўрпаларни олиб Шобаротнинг устига ташлайверади*). Мана! Мана!
Наврўзов. Секинроқ, секинроқ! Узингизни уринтирманг!..

Нетайхон, унинг кетидан ясанган Ҳожар киради.

Нетайхон. Нима гап ўзи? (*Аҳволни кўриб ваҳимага тушади, капитанни четга суриб сандиқни қучоқлайди.*) Войдод! Дод устига дод!

Обиджон. Шовқин солманг, сандиқингиз билан ҳеч кимнинг иши йўқ!

Нетайхон (*бир оз тинчиб*). Нима билан иши бор бўлмаса? (*Яна ваҳимада.*) Участка тўғрисидами? (*Обиджонга шовқин солиб.*) Айтмадимми, участкангни номингга ўтказиб ол, деб! Ҳу, участканг бошингдан қолсин!

Наврўзов. Сиз ким бўласиз?

Нетайхон. Мана шу инвалиднинг опасиман! Сухсуурова!..

Наврўзов. Бу уйни ҳам бир қараб чиқишга ижозат берасиз.

Нетайхон (*унинг олдини тўсиб*). Нима қиласиз қараб, қайси бирини қарайсиз, бу ёқда тўққизта уй бор!

Сухсуров. Майли, бошлаб кир. Қарашсин! Армон қолмасин!

Нетайхон. Обид, бу ёққа кел! Сандиқнинг устига чиқ! Утир!

Нетайхон, Наврўзов, гувоҳлар нариги уйга киришади.

Сухсуров (*Шобаротга*). Аблаҳ!

Обиджон. Шобаротингиз нима учун сизга туҳмат қилди экан?

Сухсуров. Нима учун бўлар эди, аҳмоқлиги учун! Акасининг қамалганини мендан кўради. Акасини ҳуку-

мат жинояти учун қамаганини билмайди! Гапирсам тушунмайди! Идорадаги ғаламисларга узун косов бўлиб юрипти.

Обиджон. Идорангизда сизни хушламайдиган одам кўпми?

Сухсуров. Давлат иши бўлгандан кейин ҳаммани бирдай рози қилиб бўлар эканми! Узимни хушлаган ишимни хушламайди, ишимни хушлаган ўзимни хушламайди...

Обиджон. Қизиқ... Бермаган пулини бердим деб ўтирса...

Сухсуров. Берган бўлса шу уйда бўлармиди ахир?

Нетайхоннинг овози. Войдод!.. Бу Ҳожархоннинг пули! Ҳожар! Ҳожар!

Обиджон (*чиқади, товуши*). Опа, бақирманг!

Сухсуров. Аҳмоқ, мени билмас экансан! Мен мушукман — орқамни пайғамбар силаган — осмондан ташлаб юборсанг ҳам оёғим билан тушаман! Айт, «хато қилдим» дегин, унда мен протоколга қўл қўймайман — омон қоласан!

Нетайхон (*товуши*). Бунга тегманглар! Бу Ҳожарнинг пули! Ҳожар! Ҳожар!

Қути кўтарган Наврўзов, унга тармашган Нетайхон, гувоҳлар, Ҳожар чиқиб келишади.

Нетайхон. Бу Ҳожархоннинг пули! (*Ҳожарга.*) Пулингиз олсанг-чи!

Наврўзов. Ҳозир кўрамиз... (*Қутидаги пулларнинг номерини ёзиғлиқ номерларга солиштиради.*) Номерларни тўғри келмайди, демак, бу пул (*Ҳожарга*) сизники!

Ҳожар ҳайрон бўлиб қутини олади, Нетайхон қутини унинг қўлидан дарров олади ва иккови нариги уйга кириб кетади.

Сухсуров. Хўш, порага берилган пул топилдими?
Наврўзов. Ҳозирча топилгани йўқ. Печканининг ичини қарамадик шекилли...

Сухсуров. Марҳамат! Томга чиқиб мўрини ҳам қаранг, армон қолмасин!

Наврўзов (*печканинг ичини қарайди*). Йўқ!

Сухсуров. Хўш, энди бу ёғи нима бўлади? Акт-пакт деган гаплар бўлар эди... Ёзиладими?

Наврўзов. Акт эмас, протокол ёзилади, (*Ўтириб протокол ёзади.*)

Сухсуров. Тухматчи жазосини тортиши керак! Давлат ишидаги одамга тухмат қиладиганларга ҳам қонун бор!

Наврўзов (*Сухсуровга актни бериб*). Қўл қўйинг.

Сухсуров қаламни олиб Шобаротга қарайди.

Шобарот (*ўйлаб олгандан кейин Наврўзовга.*)
Хато қилиб қўйдим шекилли, кечирасиз...

Наврўзов. Бу кишига пора берганингиз йўқми?

Шобарот. Йўқ ҳисоби...

Наврўзов (*унга қараб қолгандан кейин*). Шунақами... (*Обиджон билан Сухсуровга повестка ёзиб беради.*) Эртага соат унга идорага борасиз, менга учрайсиз! (*Шобаротга.*) Қани, кетдик бўлмасал!

Шобарот. Ахир мен...

Сухсуров. Боравер, ўзим қутқазиб оламан!

Наврўзов. Ташвишга қўйганимиз учун кечирасиз!

Сухсуров. Бемалол, бемалол! Келиб туринг...

Наврўзов. Албатта келаман!

Наврўзов билан Шобарот, улардан кейин гувоҳлар чиқиб кетишади. Сухсуров печкани кучоқлаб қаҳ-қаҳ уради.

Нетайхон (*киради*). Вой бошим... кетдимиз?

Сухсуров (*томоғини кўрсатиб*). Кетди!.. Ха-ха-ха!..

Обиджон (*ўйчан*). Ажаб!.. Ажаб!..

ТУРТИНЧИ ҚУРИНИШ

Сухсуровнинг ҳовлиси. Сухсуров, Нетайхон, Обиджон.

Нетайхон. Худоё қуруқ тухматдан сақлагини! Худоё тухматчиларнинг жазосини бергин! Шобаротнинг бўйни узилсин!

Сухсуров. Айб Шобаротда эмас, бу аҳмоқ идорадаги ғаламисларга узун косов бўлиб юрипти!

Обиджон. Идорангиздаги ғаламислар сиз билан нимани талашади?

Сухсуров. Ие, ғўр экансиз-ку! Нимани талашар эди, ўрин талашади! Амал талашади!

Обиджон. Ҳаммаси амал талашса бир-бирининг гўштини ер эди. Амалпарастлик амалпарастларни бир-

лаштирмайди, аксинча... Ростини айтсам, хафа бўлмайсизми?

Сухсуров. Марҳамат, мен рост гапнинг гадосиман!

Обиджон (*қулимсираб*). Неча пул ойлик оласиз?

Сухсуров. Нима эди?.. Бир юзу ўн сўм....

Обиджон (*қулиб*). Бошқа биров бир юзу ўн сўм ойлик олиб мана бунақа, камида эллик минг сўмлик иморат солса, сиз нима дер эдингиз?

Нетайхон (*шошиб*). Вой, заёмдан ютганмиз!

Сухсуров. Мен индамас эдим, қўлимдан келса битта қўйни етаклаб қуллуқ бўлсинга борар эдим!

Нетайхон. Қандоқ қиламиз, омад экан-да, омад келса ютуқ кетингдан қувлаб юраркан. «Победа»миз ҳам янги эди, яқинда лотереядан «Волга» ютиб олдик.

Обиджон. «Волга»ларинг ҳам борми, мен кўр-мабман...

Сухсуров. Тутилган... эски... яхши юрмайди...

Нетайхон. Вой, нега унақа дейсиз... Шу ғаламисларнинг дастидан ҳовлига гараж сололмаймиз, машина нариги участкамизда туради.

Сухсуров. Бўлмаган гапни гапирма!.. Машина эски бўлгани учун холамнинг участкасига ташлаб қўйганмиз! (*Нетайхонни туртади.*)

Нетайхон (*нима дейишини билмай*). Заёмдан ютганмиз...

Обиджон. Ютуқ яхши нарса. Ютуққа чиққан пул баракали бўлади, дейишади. Тўғри бўлса керак, бировларнинг ютуғини ортиғига сотиб оладиган одамлар бор эмиш...

Сухсуров (*заҳарханда қилиб*). Гапни қайириб келишингиздан «унча-мунча пора оласан» демоқчисиз шекилли...

Нетайхон. Вой, ўлиптими!

Обиджон. Ие, Нусрат ака сиз пора нима, пора-хўр (*писанда қилиб*) қандоқ махлуқ эканини билмайсиз-да, билганингизда бу гапни оғзингизга олмас эдингиз!

Сухсуров. Тўғри...

Обиджон (*унинг кўзига қараб*). Ҳеч бир жиноятни порахўрликка тенг кўриб бўлмайди. Уғри кечаси йўлингизни тўсиб чўнтагингизга қўл солади, пулингизни олади, олади-ю, қочади-кетади. Порахўр куппа-кундуз куни, яна ҳукумат идорасида ўтириб чўнтагингизга қўл солади, пулингизни олади-ю қочиб кетмайди, жиноятига сизни шерик қилади.

Сухсуров (унинг қарашига тоб беролмай). Дунёда шунақа виждонсиз одамлар ҳам бор денг...
Обиджон. Йўқ, дунёда виждонсиз одам йўқ!
Сухсуров. Тўғри, бўлмаса керак!
Обиджон. Ҳамма гап шундаки, биров виждонининг гапига киради, биров кирмайди; биров виждонининг кўзини кўр, қулоғини кар қилишга муҳтож бўлади. Нима дедингиз?

Телефон жиринглайди.

Сухсуров. Ҳожар, телефонга қара!
Ҳожар (уйдан). Ҳа. Ҳозир!.. Нусрат ака, сизни...
Сухсуров. Бу ёққа олиб кел! Идорадандир-да!
Ҳеч тинчлик йўқ!

Ҳожар аппаратни олиб келади.

(Трубкага.) Узим. Нима? Қачон? Қаердан? Йиғлама, ҳозир бораман! (Трубкани қўяди.) Юсуфнинг хотини. Юсуфни милиция олиб кетганмиш. Ҳаммомдан олиб кетганмиш...

Нетайхон. Ҳаммомдан? Гуноҳи шунақа зўр эканми?

Сухсуров. Ҳайронман... Мен бориб хотинини юпатиб келай, сизлар гаплашиб ўтиринглар. (Нетайхонга.) Бунинг жуда овсар-ку! Кўпигини бос! (Чиқади.)

Нетайхон. Нусрат аканг шунчалик қилгандан кейин сен ҳам гапни қофияси билан гапирсанг бўлар эди.

Обиджон. Бирон ножўя гап гапириб қўйдимми?

Нетайхон. Йўқ, ҳаммаси жўялик. Лекин қонун чиқиб турганда порадан гапириб ўтиришинг чакки!

Обиджон (кесатиб). Нега? Нусрат ака порахўр эмас-ку!

Нетайхон. Озроқ пора олса нима қипти! Худо жаннатини бекорга бермайди-ку!.. Пул ширин! Пул ўлгурнинг тиши бўлса ўзини еб қўяр эди!

Обиджон. Тўғри, тиши бўлмагани учун баъзи бировларнинг ақлини ялаб, виждонини сўриб юрипти-да!

Нетайхон (алам қилиб). Заҳар! Ҳали ҳам заҳарлигинг қолмапти-да! Сени чаққан илон тил тортмай ўлади! (Жаҳл билан ўрнидан туради, уйига кириб кетади.)

Ҳожар киради.

Ҳожар (унинг кетидан қараб). Нима бўлди, Обиджон ака?

Обиджон. Боши оғрипти...

Ҳожар деворга томон йўналади.

Қаёққа?

Ҳожар. Бошлари оғриётган бўлса, Қори поччамни чақириб қўяй. (Девордан.) Қори почча! Ҳой, Қори почча!..

Обиджон (кулиб). Бу ёққа келинг, ўтиринг.

Девордан Қорининг боши кўринади.

Қори поччангиз қачондан бери шу ерда туради?

Ҳожар. Икки йилча бўлди.

Обиджон. Нусрат акангизга қариндош эмасми?

Ҳожар. Йўқ.

Обиджон. Бола-чақаси борми?

Ҳожар. Йўқ. Тарки дунё қилган эмишлар. Нетайхон опам шунақа дейдилар.

Обиджон. Хужраси қайси томонда?

Ҳожар. Меҳмонхонанинг шундоққина орқасида.

Обиджон. Қори сизга тегишмайдими?

Ҳожар (тушунмай). Қанақа?

Обиджон. Сизга ҳеч нима дегани йўқми?

Ҳожар. Дедилар... Бу йигитга тегма, юзида фа-риштаси йўқ, дедилар.

Деворнинг бир қисми қулаб, Қори дўмбалоқ ошиб тушади.

Вой, Қори поччам йиқилиб тушдилар.

Обиджон. Қори ака, дейман, шунча девор ошиб ҳали ҳам машқини олмасиз-да!

Қори. Қолу бало...

Қори унинг ёрдами билан ўрнидан зўрға туради. Нетайхон югуриб киради.

Нетайхон. Вой ўлай! Нима бўлди?

Обиджон. Девордан йиқилиб тушдилар..

Қори оёғини силайди.

Нетайхон. Вой, оёғингиз лат едими? Меҳмонхонага кириб чўзилинг, шўрпахта босай. (Ҳожарга.) Бор, жойни қалин сол.

Ҳожар чиқади.

Юринг, ака... Аста! (Обиджонга.) Ҳассангни берсангчи!

Обиджон Ҳассани Қорига олиб беради. Иккови чиқади.

Обиджон. Буларнинг иши яхши экан; Қорининг оёғи лат еса, опам шўрпахта босар экан, опамнинг боши оғривса, Қори дам соларкан...

Сухсуров (киради). Аҳмоқ! Эшшак!

Обиджон. Нима гап экан?

Сухсуров. Ҳадеб ичавергандан кейин нима бўлар эди! Ишдан бўшатганим бежиз эмас эди-да!.. Нетайхон қани?

Обиджон. Меҳмонхонада Қори аканинг оёғига шўрпахта босаётинти.

Сухсуров. Шунақами... Қори билан ака-сингил бўлиб қолган... Бечора опангиз дардчил — боши кўп оғрийди. Ҳар йил курортга юбораман, фойда қилмайди. Қорининг нафаси енгил, дам солди дегунча енгил тортади. (Меҳмонхонага киради.)

Обиджон (ўзича). Эр бўлмай ўл!.. (Ичкарига.) Ҳожархон!

Ҳожарнинг овози. Лаббай!

Обиджон. Менинг Ҳассамни олиб чиқинг.

Ҳожар Ҳассасини олиб киради.

Обиджон. Мен меҳмонхонадан номер олдим, ўша ерда тураман.

Ҳожар. Вой, мен нима қиламан?

Обиджон. Сизни кейин олиб кетаман, Албатта олиб кетаман. (Кетади.)

Сухсуров билан Нетайхон меҳмонхонадан чиқади.

Нетайхон. Ҳа, нега қаққайиб турибсан?

Ҳожар. Обиджон акам кетиб қолдилар, меҳмонхонадан жой олиптилар.

Сухсуров. Шунақами?..

Нетайхон. Айтмадимми, қайнаб қони қўшилмайди деб. Бор, ишингни қил!

Ҳожар чиқиб кетади.
Қори меҳмонхонадан чиқади.

Сухсуров. Ета турсангиз бўларди...

Қори. Шайх Дазориддини порсо куз ҳавосида, карахт бўлиб ётган чаённи «махлуқи худо» деб навозиш қилганларида, чаён у кишининг муборак қўлларига ниш урган экан. (Нетайхондан таъзим билан узр сўрагач.) Укангиз ўшал махлуқи худо тоифасидандир. (Сухсуровга каромат мақомида.) Бу тарсобаччанинг мурувватан узатган қўлингизга ниш урмоқ муддаоси бор!

Сухсуров. Яъни?

Қори. Яъни масжидга чиқиб, бир-икки мўмин олдида «Сухсуров асраб олган ожизаси билан ишратда бўлади» депти ва бу бўҳтонга каминани ҳам олуда қилипти (Йиғламсираб): гўё фақирнинг ҳужраси сизнинг ишратхонангиз эмиш!..

Сухсуров. Оббо аблаҳ-э!..

Нетайхон (шубҳага тушиб). Тагин рост бўлмасин?

Сухсуров. Сенга нима бўлди?..

Нетайхон. Гапирманг! Мен сизни билмасам экан! Бузуқсиз! (Йиғламсираб.) Менга қолганда туздан шўр, бегонага асалдан ширин бўласиз!

Сухсуров. Жоним, ўзингни уринтирма, бошинг оғрийди...

Қори. Худой таоло нури покидан яратган сиздай фариштани қўйиб фикс-фужур йўлига юрмоқ куфрони неъмат бўлур эди.

Нетайхон. Гапирманг! Ҳужрасини берган қўшмачи! Ҳозир ажрим қиламан! (Ошхона томон югуриб чиқиб кетади.)

Сухсуров. Шундоқ деяптими-а?

Қори. Каломулло...

Ошхона томонда нимадир гурсиллайди, нимадир синади. Ҳожар, сочлари тўзиган ва кўйлаги йиртилган, қочиб кўчага чиқиб кетади.
Нетайхон ҳансираб киради.

Сухсуров. Бўлмаган нарсага нега унақа қиламан?

Нетайхон. Гапирманг! Гуноҳи бўлмаса қочармиди! (Йиғлайди.) Мен аҳмоқ уй деб, рўзгор деб жоним ҳалак, бу киши меросхўр орттириш пайида! Ҳали меросхўр орттириб ҳам қўйгандирсиз. (Бирдан.) Ҳозир участкаларни менинг номимга ўтказинг! Учовини ҳам ўтказинг!

Сухсуров. Хўп.

Нетайхон. Машиналарни ҳам менинг номимга ўтказинг! Пўлат сандиқнинг калитини беринг!

Қори. Бўхтон!

Нетайхон. Қоч, ҳужрасини берган қўшмачи!

Сухсуров. Қори аканга ҳам ишонмайсанми?

Нетайхон. Қасам ичинг!

Сухсуров (*жон-дили билан*). Қаломулло урсин!

Нетайхон (*бир оз тинчиб*). Шундоқ бўлса ҳам

Ҳожар йўқолсин! Ҳозир топиб келаман! (*Югуриб кўчага чиқиб кетади.*)

Сухсуров. Йўқолсин! Обид олиб кетаверсин!

Қори. Хато! Ҳожарни узатмоқ тадбир эмас! Бу чаён қаёқда бўлмасин, сизга ниш урмоғи муқаррар!

Сухсуров. Нима қилиш керак бўлмаса?

Қори. Тадбир топиб қаматмоқ керак!

Сухсуров. Қандоқ қиламиз?

Қори. Бу хусусда ҳам хизматларига камарбастаман, тасаддуқ!

Парда

УЧИНЧИ ПАРДА

БЕШИНЧИ ҚУРИНИШ

Сухсуровнинг ҳовлиси. Жимжит. Ичкаридан Нетайхон телефон апаратини кўтариб чиқади,

Нетайхон (*трубкага*). Суюнчи нақд... Қани, қани... (*Севиниб.*) Вой, ўргилиб кетай!.. Милиция нима деди? Энди маҳкам бўлинг, Нусрат ака, Шобаротга раҳм қилманг!.. Нима? Улфатлар, ошини қачон еймиз, дейишаётипти? Ошни толзордаги самоварда қилиб бера қолинг, бошим оғриб турипти. Мен энди ётиб дам олай. (*Трубкани қўяди, дарвозани қулфлайди, девор олдига боради ва бедана бўлиб Қорини чақиради.*) Ва-вақ! Ва-вақ!..

Қорининг овози. Питпилдиқ! Питпилдиқ!.. (*Девордан.*) Тасаддуқ!..

Нетайхон. Нусрат акам телефон қилдилар, ишлар беш! Улфатларига самоварда ош қилиб берармишлар.

Қори. Ҳай-ҳай, ундай бўлса шодиёнасига биз ҳам андак ишрат қилайлик. (*Девордан тушиб, уни уйга судрайди.*)

Нетайхон. Йўқ, қўрқаман... Мен сиздан қўрқаман...

Иккови уйга киради. Бирпасдан кейин дарвоза тақиллайди.

Обиджоннинг овози. Опа!

Нетайхоннинг овози. Вой ўлай, Обид-ку!

Нетайхон ҳовлига чиқади.

Вой дийдоринг қурсин! (*Деразага.*) Халатимни ташланг!... Чиқинг!.. Қочинг!

Обиджоннинг овози. Ҳо, опа!

Қори деразадан банорас тўн ташлайди, Нетайхон тўнни елкасига ташлаб дарвозага томон боради. Қори Нетайхоннинг халатини ёпиниб ўзини деразадан ташлайди ва деворга томон чопади. Нетайхон ўзининг халатини унинг елкасида кўриб кетидан чопади, деворга тармашаётган Қорининг елкасидан халатини тортиб олади. Қори аввал бунга тушунмайди. Кейин ҳар ким ўз либосини кияди. Қори яна деворга тармашади, лекин дармони қуриб, тиззаси қалтирайди. Дарвоза тақиллайди.

Нетайхон (*кўча томонга*). Ҳозир!.. (*Қорининг кетидан кўтаради.*) Ё пийрим!.. Нусрат акамга минг марта айтдим-а!.. Шу ерга битта эшик қуриб қўйса нима қилар экан! Эр бўлмай ўл!..

Қори (*кавуши тушиб қолади. Товуши эшитилди*). Оҳ!.. Воҳ!.. Вой бурним!..

Нетайхон бориб эшикни очади. Обиджон киради.

Обиджон. Энди турдингизми?

Нетайхон. Йўқ. Кечадан бери қулоғим ғувиллаб ҳеч нарсани эшитмайман... Нонуштага келмадинг?

Обиджон. Милицияга чақиришган эди.

Нетайхон. Ҳа, айтгандай, Нусрат акам телефон қилди. Шобарот шарманда-ю шармисор бўлипти-ку! Бунақа туҳматчиларни оттирвориш керак!

Обиджон. Бировга ўлим тилагунча, ўзингизга паноҳ тиланг! Ҳожар қани?

Нетайхон (*гаранг*). Ҳожар... сени айтиб келгани кетувди.

Обиджон (*ҳайрон*). Нега, эрталаб ўзим келадиган эдим-ку?

Нетайхон. Шундоқ бўлса ҳам... Барибир, нонга ҳам чиқар эди. Келиб қолар... (*Уйга киради.*)

Обиджон. (нари-бери юриб, девор остида ётган бир жуфт кавушни кўриб қолади). Ҳмм...

Нетайхон. (дастурхон кўтариб чиқади). Менинг кавушим... Ҳайитга кияман деб буюрган эдим, катта-роқ тикиб қўйилпти. (Туфлисини ечиб, кавушни кийиб олади.)

Обиджон. Кавуш буюрганингизда бировнинг оёғини оборманг-да!

Нетайхон. (кавушни шалоплатганича стол олди-га боради). Утир, нонушта қилгин!

Обиджон ўтиради.

Сенинг билганинг билган... Ҳўп ўйлаб кўрдим; майли, Ҳожарга жазман бўлсанг — бўпти. Мирзачўлингга олиб кета қол. Иссиқ жойингни совутма.

Обиджон. (ийиғида кулиб). Кеча участкангизни инъом қилаётган эдингиз, бугун, кетавер, дейсиз...

Нетайхон. Оламан десанг, ола қол! Ҳозир десанг ҳозир номинга ўтказиб берамиз.

Обиджон. Таг-туғи билан берасизларми? Нима қилсам қилавераманми?

Нетайхон. Нима қилсам эмиш... Албатта! Ихти-ёр ўзингда; бузиб ташлайсанми, ўт қўясанми...

Обиджон. Болалар боғчасига бераманми...

Нетайхон. Вой, нафасинг қурсин! Ҳеч бўлмаса, сотаман, дегин!.. Оладиган одам бўлса пулини бўлиб-бўлиб берса ҳам майли эди.

Обиджон. Пулнинг баракасини учириб нима қиласиз, бирдан бергани яхши-да! Заёмдан беш марта ўн минг сўмдан ютуқ чиққан одамга эллик минг сўлкавой нима деган гап.

Нетайхон. Бўлмаган гапни қўйсанг-чи!

Обиджон. Нега, сизларга чиққан ютуқ бошқаларга чиқса бўлмаган гапми?

Нетайхон. (ўпкалаб). Заёмдан ютганимизга ҳеч ишонмайсан-а?

Обиджон. Бошқаларнинг ютишига ўзингиз ишонмайсиз-ку!

Нетайхон. Ютуқ одамнинг толенга қарайди.

Обиджон. (жиддий). Шунақами?.. Ҳа, айтгандай, пул ширин деган эдингиз, пул ширин бўлса нега ишламайсиз? Ё ишлаб топилган пул тахирроқ бўладими?

Нетайхон. Нима иш қиламан?.. Ҳеч ишлаган эмасман.

Обиджон. Ҳм... болалигингизда ҳам арзанда эдингиз... Эрга тегиб ҳам шунча йилдан бери балиқсиз кўл, кийиксиз чўлман денг? Бола ҳам кўрмабсиз?..

Нетайхон. Нима қиламан болани! Ҳар бир бола хотин кишининг бетига ўнтадан ажин туширади! Жон ўзимнинг жоним! (Бирдан.) Нима деб жигимга тегишингни билмайсан-а? Угай шу экан-да!..

Обиджон. Угай деган сўз аллақачонлар ўлиб кетган, уруш йиллари, ундан кейин ҳам ҳеч қаерда эшитган эмасман; бу сўз ўлганини билар эдим қаерга кўмилганини билмас эдим. Энди билсам сизнинг кўксингизга кўмилган экан!

Нетайхон. Нима қипти менинг кўксимга?..

Обиджон. Угай деяпсиз-ку! Ким кимга ўгайлик қиляпти? Мен кўлимга ойна олиб юзингизга тутдим, башарангизни кўринг, бурнингизни артиб олинг деяпман. Сиз-чи участка бериб, мени ириб-чириб кетган ҳаётингизга қопқоқ қилмоқчисиз-ку! Шуми ўгайлик қилмаганингиз?

Нетайхон. (шовқин солиб). Менга нима қипти?! Ўзинг ириб кет! Ўзинг чириб кет!..

Обиджон. Мен сиздан бир нарсани сўрамоқчи эдим: отингиз Озодахон эди, нима бўлиб Нетайхонга айланиб қолдингиз? Бу отни сизга ким қўйди?

Нетайхон. (жеркиб-жеркиб). Ҳамма қўйган! Маҳалла қўйган! Шу маҳаллага кўчиб келганимиздан бери ҳамма Нетайхон дейди.

Обиджон. Шунақами?

Нетайхон. Нетайхон деган машҳур хотин ўтган экан.

Обиджон. Нетайхон нимаси билан машҳур бўлган экан?

Нетайхон. (жаҳл билан). Билмайман!

Обиджон. Ҳеч қаерда ишламай, дугоналарингиздан айрилиб топган мартабангиз шу бўлдими? Билмасангиз билиб олинг: Нетайхон бурун замонда ислотда ириб-чириб, юртга қўланса ҳид таратган бир фоҳиша ўтган!

Нетайхон. Вой!.. (Бақириб.) Шунақа гапларни айтгани уялмайсанми!.. (Ийғлайди.)

Обиджон. Ийғламанг, кавуш оёғингизни сиқаётган бўлса ечиб қўйинг!

Нетайхон. Ишинг бўлмасин! (Бирдан.) Йўқол! Дийдоринг қурсин... (Кавушни ечиб, туфлисини кийиб олади.)

Обиджон. Хўп!.. Ҳожар келсин, кетаман.
Нетайхон. Кўчага чиқиб кут!
Обиджон. Айта қолинг, қаёққа кетди?
Нетайхон (*ғазаб билан*). Чакана қилгани кетди!
Обиджон (*ўзини аранг босиб*). Ие, ўзингиз ул-
гуржи қилиб, унга чаканани ўргатибсиз-да!

Нетайхон бир ўкраяди-ю, гапиргани сўз тополмай, уйга кириб кетади. Уйда нимадир тарақлайди, нимадир синади... Кўча эшиги-
дан Қори киради. Унинг оёғида ўзига катта калиш, бурни эзил-
ган.

Қори. Ассалому алайкум ва раҳматулло...
Обиджон (*дўнғиллаб*). Салом...
Қори. Ҳеч ким йўқми?
Обиджон (*бир пой кавушни қўлига тутқизиб*).
Кавуши бору ўзи кўринмайди!
Қори (*ғўё тушунмай*). Бачи маъни? (*Кавушни се-
кин мачит томонга улоқтиради.*)
Обиджон. Ҳамиша шикаст еб юрасиз-а, Қори
ака, бурунга нима қилди?
Қори. Эшик қисиб олди, тасаддуқ...
Обиджон. Ҳар кимнинг эшигига суқаверманг-да!
Қори. Камина бир масала хусусида ҳузурингизга
бормоқчи эдилар.
Обиджон. Нима масала экан?
Қори. Ҳазратимиз аҳбоби дин, арбоби шарият бўлсак
ҳам алҳамдулилло, ҳукуматимиз хизматига камарбас-
тамиз, тасаддуқ!
Обиджон. Хўш?
Қори. Шукурким ҳукуматимиз даврида адлу адо-
лат барқарор бўлди. Лекин, афсус ва надоматлар бўл-
синким, ришват, яъни пора отлиқ бало адолат қалъаси-
га раҳна солмоқда. Жанобларининг адлу адолатда Ҳо-
рун ар-Рашид эканликларига кўнглим шаҳодат бериб
шу хусусда шаммаи изҳор қилмоқни ихтиёр қилдим.
Обиджон. Қироат қилмасдан гапиринг, пора,
порахўр тўғрисида гапирмоқчимисиз?
Қори. Тасаддуқ!
Обиджон. Биронта порахўрни биласизми?
Қори. Ҳай-ҳай... Жаноблари Нусратуллонинг хеш-
лари эканликлари фақирга маълум ва лекин бошимга
ҳазрати Алининг муборат зулфиқорлари келганда ҳам
ҳаққу ҳақиқатдан юз ўгирмоқ одатим йўқ.
Обиджон. Хўш-хўш?

Қори. Нусратулло фосиқ эканлиги устига порани
қилдек суғуриб, иликдек ютмоғи махфий эмас.
Обиджон. Далилингиз борми?
Қори. Қасамдин ўзга далилим йўқ, тасаддуқ!..
Обиджон (*анчадан кейин*). Нусрат акамнинг по-
ра олишига ишонмайман!
Қори. Ба ҳурмати каломулло!
Обиджон. Хўп, бу гапни нима учун менга айта-
ётипсиз?
Қори. Худо кўнглимга солди.
Обиджон. Худо нима учун идорасига бориб ай-
тишни кўнглингизга солмади?
Қори. Маҳкамага кирмоғимиз ҳукуматимизга ё
хуш келади, ё хуш келмайди...
Обиджон. Сухсуров ҳаром одам эканлигини би-
лар экансиз, нима учун ҳеч бўлмаса алоқангизни уз-
майсиз?
Қори. Биз каби аҳбоби диндан лозимки, мўмин-
ларни пайғамбаримизнинг шафоати ва худойи таоло-
нинг инояти йўлига бошласак...
Обиджон (*жўрттага, қатъий*). Нусрат ака пора
олмайди!
Қори. Тадбири топилса бир миқдор пора бериб
кўрмоқ мумкин.
Обиджон. Нима деб пора бераман?
Қори (*эслаб*). Дарвоқе... Нусратулло, маълумин-
гиз, Юсуфни анвои бўҳтонлар билан қаматган эди.
Юсуфнинг хотини фарёд чекиб келса Нусратулло ақча
тамаида бўлипти; хотин юз сўм ақча берса, «кифоя
эмас» деб олмапти. Муштипар йиғлаб менинг олдимга
келди: «шу ақчани сиз беринг, шояд бу гўрсўхта сиз-
нинг қўлингиздан озни кўп ўрнида кўриб олса» деди,
ҳарчанд рад қилсам ҳам ақчани ташлаб кетди. Шу
ишни лутфан сиз қилсангиз, аввало бир муштипарнинг
ҳожати чиқар эди; сониян, Нусратуллонинг хулқидан
огоҳ бўлар эдингиз; боқи, бу бетавфиққа панду на-
сиҳат мақомида бир неча сўз айтар эдингиз, чароқи
ҳар нечук жигаргўшангиз Нетайхоннинг жуфти ҳа-
лоли!
Обиджон. Нусрат ака менинг қўлимдан пора
олармикан?
Қори (*ёнидан пул чиқариб*). Пора берган кимса-
нинг юзига қарамайди, тасаддуқ.
Обиджон (*пулни олади*). Хўп, Қори ака, бериб
кўраман.

Қори. Сиз порахўрлик касратидан, камина зино касратидан огоҳ қилсак ажаб эмаски Нусратулло инсофга келса...

Зино илки кўзингни хийра айлар,
Зино илки хирадни тийра айлар...

Обиджон (хайрон). Зино нимаси тагин?
Қори. Ҳожархон хусусида...
Обиджон. Ҳожарга нима қипти?
Қори. Хабарингиз йўқми? Нетайхонингиз ҳайдаб юборди-ку!
Обиджон. Нега? Нима гуноҳ қилипти?!
Қори. Нусратулло Ҳожархон билан ишратда бўлиб юрган экан...
Обиджон (ирғиб ўрнидан туради). Елғон!
Қори. Илоҳо елғон бўлсин, тасаддуқ!. Лекин кеча Нетайхон ҳайдаб юборганлиги муҳаққақ...
Обиджон. Кеча? Ҳожарнинг шаҳарда ҳеч кими йўқ эди, қаёққа боради?
Қори. Қолу бало...

Обиджон югуриб чиқиб кетади.

Нетайхон (деразадан). Нима бало қилдингиз?
Қори. Бир миқдор лампа мойи сепдим, тасаддуқ!
Нетайхон (пиқирлаб кулиб). Гугуртни қачон чақасиз?
Қори. Иншоолло эртага!..

Парда

ОЛТИНЧИ ҚУРИНИШ

Милиция бошқармасида капитан Наврўзовнинг кабинети. Обиджон ҳаяжонда, нари-бери юрмоқда, Наврўзов қиради.

Наврўзов. Суюнчининг чиқараверинг, Ҳожархонингиз топилди!
Обиджон (ҳовлиқиб). Қаерда экан? Қаерда қолипти?
Наврўзов (сохта жиддият билан). Ана шу ёғи чатоқроқ... Маҳаллада шўхроқ, бевошроқ бир йигит бор, шунинг уйида қолган экан...
Обиджон (ўти ёрилиб). Йўғе... Ҳожар унақа қиз эмас... ўртоқ капитан, ҳазилни қўйинг...

162

Наврўзов (кулгидан ўзини зўрга тийиб). Милиция ҳазилни билмайди, ўртоқ Иброҳимов!

Эшик тақиллайди.

Кириг!

Чол (эшикдан бошини тиқиб). Мумкинми?..
Наврўзов. Кириг! Қелинг, отахон... (Обиджонга.) Уша шўхроқ, бевошроқ йигит мана шу киши!

Обиджоннинг кўнгли жойига тушиб, чол билан кўришади. Чол ҳайрон.

Марҳамат, отахон, ўтиринг. Елғиз келдингизми?

Чол. Елғиз келдим. Кампиримнинг вақти йўқ, зайнит...

Наврўзов. Йўқ мен... Ҳожархонни сўраётиман. Айтишмадими, Ҳожархон бизга керак эди.

Чол (пичинг билан). А? Ҳожархон-а? Қиз шўрлик Сухсуровнинг эшигида хор-зор бўлиб юрганида ҳеч ким «ҳолинг нима» демапти...

Наврўзов. Тўғри, лекин...

Чол (унга сўз бермай). Қиз бечора кўчада йиглаб кетаётганида биронта милиция «кимсан, нега йиғлайсан» деб сўрамапти...

Наврўзов. Тўғри, лекин...

Чол. Энди мен бошини силаганимда сенга керак бўлиб қолипти-да!

Наврўзов (кулиб). Таъналарингиз ўринли, отахон, лекин қиз хор-зор бўлиб юрганида биз «ҳолинг нима» демаган бўлсак, бир маҳаллада, ҳатто бир кўчада туриб, бу гапни сиз ҳам айтган эмассиз-да! Е айтган-мисиз?

Чол (шовқин солиб). Мен бу қизни Сухсуровнинг жияни деб ўйлардим!

Наврўзов. Балки мен ҳам шунақа деб ўйлагандирман!

Чол. Сен ҳам менга ўхшаб ўйлайдиган бўлсанг, ҳукумат нима деб елкангга погон тақиб қўйипти?

Наврўзов. Сиз елкангизда погонингиз бўлмагани билан милицияга жуда ҳам бегона одам эмасдир-сиз? Е буткул бегонамисиз? Ниҳоятни билагингизда қизилингиз йўқ, холос!

Чол. Лекин барибир Ҳожарни олиб келмайман, ҳар қанча гапинг бўлса менга гапиравер, Қизим икки-

163

та эди, учта бўлди. Иккала қизимни чиқарганман, бунга қиличдай бир йигит топиб ичқуёв қиламан!

Обиджон. Э-э, отахон!..

Наврўзов. Унақа деманг, ўзининг қиличдай қаллиғи бор! Мана!

Чол (*Наврўзовнинг ўрнига ўтиради*). Сенми қаллиғи?.. Гулдай қизни бировнинг эшигида саргайтириб қўйипти, яна йўқотиб қўйиб милицияда йиғлаб ўтирипти-ю, қиличдай йигит эмиш! (*Шовқин солиб.*) Утмас пичоқ! Арра! (*Қатъий.*) Бермайман!

Обиджон. Отахон...

Наврўзов. Мен сизга кейин айтиб бераман.

Чол. Нимани айтасан, ҳозир ўзим кўриб турибман-ку! Бермайман!

Наврўзов. Ҳожар бу кишини яхши кўради, икковни аҳд-паймон қилган.

Чол (*Обиджонга ялт этиб қарайди*). Шунақами? (*Узоқ ўйлагандан кейин.*) Отинг нима?

Обиджон. Обиджон.

Чол. Ҳм... бошпуртинг борми?

Наврўзов. Бор, ҳаммаси бор!

Чол. Заксдан ўтганмисан?

Обиджон. Энди ўтмоқчимиз.

Чол. Аввал заксдан ўт, ундан кейин гаплашаман.

Наврўзов. Заксга ўзи якка борадимиз?

Чол (*ўйлаб*). Майли, мен бориб сўрайман, «яхши кўраман» деган гапни ўз оғзидан эшитсам, олиб келаман, йўқ деса овора бўласан! (*Чиқади.*)

Наврўзов. Хўп, энди хотиржам бўлдингизми?..

Обиджон. Раҳмат, ўртоқ капитан!

Наврўзов. Хўп... Қоридан пулни олганингиз яхши бўпти. Қори нима деган бўлса, шунини қилиш керак. Биз ҳозирдан бошлаб Қорининг кетига одам кўямиз... Бу гапдан Сухсуровнинг хабари бўлмай иложи йўқ... Қорини қачондан бери танийсиз?

Обиджон. Илгари кўрган эмасман.

Наврўзов. Ундоқ бўлса бу каламушни биз яхшироқ билар эканмиз. Каламуш, ҳақиқий каламуш! Қирқ иккинчи йилда аскарликдан қочиб ўн йилга кесилган; қамоқ муддатини битиргандан кейин етти йил давомида кирмаган қаваги қолган эмас; чайқовчилик дейсизми, табиблик дейсизми, қассоблик, қорилик... Икки йил бўлади, шу мачитга имом бўлиб тинчиди.

Обиджон. Топган жойини қаранг-а!

Наврўзов (*ўйчан*). Ҳм... Демак, булар Юсуф фақат беш кунга қамалганлигини билишмас экан-да?

Обиджон. Фақат беш кунга қамалганми?

Наврўзов. Эртага муддати битади, қўйворишимиз керак.

Обиджон. Ие, унда ишнинг пачаваси чиқади-ку. Юсуф чиққан замони Сухсуровнинг олдида боради.

Наврўзов. Тўғри, лекин суднинг ҳукмини бузолмаймиз. Ҳозир. (*Бир қарорга келиб трубкини олади.*) Навбатчи!.. Капитан Наврўзовман! Юсуф Зиёмовни юборинг! (*Трубкини қўяди.*) Бўшатсак ҳам Сухсуровнинг олдида бормайдиган қиламиз.

Обиджон. Шундоқ қилинмаса бўлмайди.

Эшикдан тортиниброқ Юсуф киради. Унинг юз-кўзи кўкарган.

Салом!

Юсуф (*Обиджонни кўриб шошиб қолади*). Кечирасиз, бечорачилик...

Наврўзов. Утиринг. Эртага озодликка чиқади-ларми?

Юсуф. Озодликка чиқмай ўлай... Жон ака, бўлар иш бўлди, шу гап шу ерда қолсин. Уртоқ Сухсуровга ёзиб юборманг. (*Обиджонга арз қилиб.*) Ўзим тавбамага таяниб турибман — мана, калламда соғ жойим қолгани йўқ.

Обиджон. Нима бўлди?

Юсуф. Бўлган иш шуки, ҳаммомда адашиб қолдим.

Обиджон. Ие, ҳаммомдаям адашадими киши!

Наврўзов. Юсуфжон пошшо одам бўлиб олганидан кейин хоҳлаган жойида адашаверади!

Юсуф. Йўқ, жом қидириб... хотинлар бўлимига кириб қолибман. (*Кулади.*) Ҳаммаси қип-яланғоч! (*Уп-каси тўлиб.*) Лекин роса уришди, ҳаммаси жом билан урди! Кўнглим озиб қопти. Кўзимни очиб қарасам (*жирканиб*) мастларнинг ичида ётибман.

Наврўзов. Ҳушёрхонада денг.

Юсуф. Отини унча яхши билмайман... (*Наврўзовга.*) Жон ака, ўртоқ Сухсуров билмай қўя қолсинлар! (*Обиджонга.*) Айтинг, ёзмасинлар.

Наврўзов. Биз ҳозирча ёзмай туришимиз мумкин, лекин ўзингиз билдириб қўясиз-да: чиққан замонингиз Сухсуровнинг олдида борасиз.

Юсуф. Бормайман, афти бошим тузалгунча, касалман, деб ётаман.

Обиджон. Сухсуровдан шунақа қўрқасизми?
Юсуф. Қўрқмайману... Ҳозир камхаржроқ бўлиб турибман, беадабчилик қилганимдан кейин бир нима обормасам ишдан ҳайдайди-да!

Обиджон (*Наврўзов билан кўз уриштириб*). Сиз шунақа... бериб турасизми?

Юсуф (*Наврўзовга кўз қирини ташлаб, ботинолмай*). Янги қонун чиқмасдан олдин берганим...

Наврўзов. Сухсуров сизни қип-қизил муттаҳам, ўғри деб ўтирипти-ю, сиз мунча аяйсиз?

Юсуф (*эси чиқиб кетади*). Ие!.. Оғзимда чайнаётганимга ҳам чанг солади-ю, мен ўғри, мен муттаҳам бўлдимми!

Наврўзов. Шунақами, жуда олғир денг!

Юсуф. Вой-вўй... Жонини олгани келган Азроилдан ҳам пора сўрайди! Порахўр деган найча қўйиб сўрар эди, бу муттаҳам ўтгиз икки тишини барабар ботиради! (*Йиғламсираб*.) Топганимни шунга тугиб қўйиб, ўзим бола-чақа билан пўстакнинг жунини ейман!

Наврўзов. Аччиқ устида айтаётибсиз-да...

Юсуф. Ие!.. Ёзиб бераман.

Наврўзов. Майлингиз... Навбатчига айтинг, сизга қалам билан қоғоз берсин.

Юсуф. Қоғозни кўпроқ берсин. Сухсуровнинг кирдикорини ёзсам, беш килолик катта китоб бўлади. (*Чиқади*.)

Пауза.

Обиджон. Ҳар қалай Сухсуров хийлагина гўл одам экан. Битта гўл порахўрни тутиш шунча қийинми?

Наврўзов. Э, ўртоқ Иброҳимов, битта гўл порахўрни тутишдан кўра йигирмата учар ўғрини тутиш осонроқ. Ўғри урган киши «дод, ўғрини ушла!» дейди, пора берган киши «дод, порахўрни ушла!» демайди-да! Мана, кўриб турибсиз, илмоқ солиб тортмасангиз айтмайди. Бундан ташқари биров анқов — порахўрни кўриб туриб пайқамайди! Биров порахўрни фош қилгани эринади: «Эҳе, судма-суд юраманми» дейди; биров порахўрнинг биллагидан оққан мойни итдай ялайди; биров «порахўр хуркмасдан олсин, бемалол есин» деб поранинг отини «совга», «ҳада», «тўёна», «ёрдам» қўйиб беради.

Обиджон. Ҳақиқатан бундай қулай шароит ҳеч бир ўғрида йўқ.

Наврўзов. Поранинг яна бир ғалати хиди бор: хушомадгўй-лаганбардор деган махлуқ мансабдорни сигирдай ялаб, жунини тескари қилиб ташлайди! Мансабдор ҳам хуш ёқиб, бузоқдай бўйинини эгиб тураверади.

Чол киради.

Чол (*кириб орқасига*). Кир, бўтам, киравер. Мана бу йигитни танийсанми?

Ҳожар (*йиғлаб*). Обиджон ака!

Чол. Э, э, қизим... (*Обиджонга*.) Майли, майли, йиғласин...

Наврўзов (*чолнинг диққатини тортиш учун*). Бардаммисиз, отахон!

Чол. Ўзларидан сўрасак?..

Наврўзов. Отахон!

Чол (*қулоқ солмай*). Суюнганидан йиғлаётипти...

Наврўзов. Отахон дейман! (*Қўлидан ушлаб четга тортади*.)

Чол (*ўпкасини туголмай*). Аммо-лекин қиз бола суюнганидан йиғласа ёмон ҳам чиройли йиғлайди-да.

Наврўзов унинг қулоғига бир нималар дейди.

Шунақами, майли, менинг керагим ҳам қолмади шекли. (*Яна ёшларнинг олдига боради*.) Энди бир-бирларингни йўқотманглар. Хайр...

Обиджон. Раҳмат, отахон.

Наврўзов. Дружина эканингизни эсдан чиқармасиз-а?

Чол (*аввал чап, кейин ўнг қўли билан честь бериб*). Есть!

Наврўзов. Яна 10—15 минут вақтингизни оламан.

Иккови чиқиб кетади.

Обиджон. Нима бўлди?

Ҳожар. Нетайхон опам урдилар.

Обиджон. Нега уради?

Ҳожар. «Бузуқсан» дедилар!

Обиджон. «Бузуқсан дедилар?» «Бузуқ бўлсам сенга ўхшамасмидим» демабсиз-да?

Ҳожар (*миннатдорлик билан*). Обиджон ака... ишонмаслигингизни билар эдим!..

Обиджон. Бутун кўрган-билганингизни капитан Наврўзовга айтиб беринг!

Ҳожар (*бунга ақлига сиғдиrolмайди*). Вой!..

Обиджон. Ҳа?

Ҳожар. «Бир кун туз ичган жойингга қирқ кун салом бергин», деган.

Обиджон. Қим айтган?

Ҳожар (*ўйлаб*). Худо!..

Обиджон. Худо сизга шунақа депти-ю, Нусрат акангизга: «Шу қиз эсини таниганидан бери хизматингни қилади, лоақал битта кўйлак олиб бер, ҳадеб Нетайхоннинг эскисини киявермасин» демаган экан-да?

Ҳожар. Билмасам...

Жимлик.

Обиджон. Туз ичган жойингизга қайтиб борасизми?

Ҳожар (*бош чайқайди*). Йўқ...

Обиджон. Нима қиласиз?

Ҳожар. Билмайман, (*Узоқ жимликдан сўнг.*) Узингиз... «Мен билан Мирзачўлга кетгин» деган эдингиз-ку?..

Обиджон (*мийиғида кулиб*). Нетайхон опангиз ваъда қилган участкани демасангиз ҳали ҳам гап шу!

Ҳожар (*ерга қараб*). Уйланмаган экансиз-да?..

Обиджон. Уйланган эдим... Урушда мана бунақа бўлиб келганимдан кейин кетиб қолди. Шундан кейин бу тўғрида бировга оғиз очгани ботинолган эмасман. Ушанда сизга ўша гапни гапирдим у кейин пушаймон бўлдим.

Ҳожар (*шошиб*). Нега?

Обиджон чўлоқ оёғини силайди.

(*Ҳассани силаб.*) Бу нарса менинг хаёлимга ҳам келгани йўқ, Обиджон ака. Ростини айтсам, оёғингиз шу нақалигини энди пайқаб турибман!

Обиджон. Раҳмат... демак, кетамиз-а?

Ҳожар. Кетамиз!

ЕТТИНЧИ ҚУРИНИШ

Сухсуровнинг ҳовлисидаги меҳмонхона, Сухсуров, Нетайхон, Қори.

Қори. Қайтиб келмадими, а? Астағфирулло!..
Нетайхон. Қелмади, жувон ўлгур!

Қори. Воллоҳу аълам, бирон маҳқамага арз қилди бу. Бу замонда нима кўп, арз тинглайдиган маҳқама кўп! Алалхусус, аёл кимса арз қилса!..

Сухсуров. Урганинг-чи? Урди, деб арз қилса нима бўлади?

Нетайхон. Урганим билан... кўкармайдиган жойига урганман!

Сухсуров (*бирдан*). Бу касофат қиз ўзини бир нима қилмадимикан?

Нетайхон. Вой, бизга нима?

Сухсуров (*аччиғи келиб*). Терговдан бошимиз чиқмайди!.. (*Бирдан.*) Йўқолди, деб милицияга хабар қилиш керак.

Қори (*кўрсаткич бармоғини кўтариб*). Сабру таҳаммул! Назар кимё асаримда ўзи қайтиб келади, келмаса Обиджонингиз топади — Ҳожарнинг чиқиб кетганини эшитиб жони ҳалқумига келди!

Сухсуров. Обидга айтиб нима қилар эдингиз?

Қори. Елғондан парҳез қиламан, тасаддуқ!

Жимлик.

Сухсуров. Ишимиз нима бўлди, Обид унадими?

Қори. Ақчани топширдим.

Сухсуров. Ҳозир юрагига бу гаплар сиғмас...

Қори. Билъакс! Ақчани кўтариб милицияхонага борган бўлса ажаб эмас.

Сухсуров. Жуда соз бўлар эди.

Нетайхон. Нима балолар деяпсизлар?

Сухсуров. Укангни чақиртириб бошимизга бало қилдик, энди худо дегин, бу балони бошимиздан кўтарсин!

Нетайхон. Худо деган билан бўлармикан?

Қори. Худо «сендан ҳаракат, мендан баракат» деган, ҳаракат қилаётибмиз!

Сухсуров. Обид келса ҳойнаҳой милициядан одам бошлаб келади, келиши билан ҳужрангизга чиқинг!

Қори. Бажону дил, тасаддуқ!

Ҳожар киради.

Қори. Ана, айтмадимми, тасаддуқ!

Сухсуров. Э-э, қизим, кел...

Нетайхон. Қайси очиқ мазорда эдинг?!

Қори. Астағфирулло денг! Эгилган бўйинни қилич кесмайди, тасаддуқ, қайтиб келгани, бўйин эггани.

Нетайхон. Гапир дейман!

Сухсуров. Қўй, тавба қипти...

Нетайхон. Ҳа, ўйнашингизга ичингиз ачийдими? (Ҳожарга.) Ҳу ўйнашинг билан балога гирифтор бўл! (Урмоқчи бўлади.)

Ҳожар (унинг қўлини ушлаб). Менга тегманг! Бас!..

Ҳамма ҳайрон.

Қори. Лоҳавло вало қуввата...

Обиджон (кириб). Салом!

Нетайхон намоёншкорона чиқиб кетади.

Сухсуров. Э-э-э, мулла Обиджон, келинг-келинг... Қори (Сухсуровга). Қазо бўлган намозим бор эди. (Чиқади.)

Обиджон. Бирдан кетадиган бўлиб қолдик, Нусрат ака, Узримизни айтиб, хайрлашгани келдик.

Сухсуров. Шунақами? Бизни ташлаб кетасизларми? Сен ҳам кетасанми, Ҳожархон? (Кўзига ёш олиб.) Урганишиб қолган эдик. Айниқса, Нетайхон опанг чидай олармикан...

Обиджон. Ҳа, опамга жуда қийин бўлса керак.

Сухсуров. Нетайхон опанг адаб-одоб ўргатиб баъзан қаттиқ гапирган бўлса рози бўлгин... Бахтинг очилсин. (Йиғлаб юборади.) Тўйингга бизни чақирасанми?

Обиджон. Сизлар бўлмасаларинг тўй тўйдайд бўладими!.. (Ҳожарга.) Нарсаларингизни олиб чиқинг.

Ҳожар чиқади. Сухсуров ўпкасини ҳеч туютолмайди.

Нусрат ака, сиз билан Юсуф тўғрисида гаплашмоқчи эдим.

Сухсуров (талмовсираб). Қайси Юсуф?

Обиджон. Хизматчингиз... қамалиб қолган экан.

Сухсуров. Ҳа, анови пиянистами? (Қулоқ солмай.) Мен, ука, давлат ишидаги одамман...

Обиджон. Хотини йиғлаб келди.

Сухсуров. Сизнинг олдингизга ҳам бордими? Бу ерга ҳам келган эди, ҳайдаб юбордим.

Обиджон. Йўли бўлса ёрдам қилсангиз!..

Сухсуров. Йўли бир менга боғлиқ эмас, тегишли одам бор...

Обиджон. Уша тегишли одам тўғрисида гапиратибман-да!

Сухсуров. Пора нима, порахўрлик нима эканини мендан яхши биласиз-ку! Уртада туриш ҳам жиноятга киради-я!

Обиджон. Биладан.

Сухсуров (ўпкалаб). Билиб туриб мени жиноятга бошлайсизми?..

Обиджон. Бир камбағалингиз...

Сухсуров (кўнгли юмшаб). Юсуф, ҳақиқатан камбағал одам, бир камбағалга мурувват қиламан деган киши... (Кулиб.) Ут ўчиргани тиниқ сув қидириб юрилмайди-ку!

Обиджон. Ҳа, ана, ривоятини ҳам топдингиз. Уша тегишли одамга бир пиёлагина лойқа сув узатилса...

Сухсуров. Хўп! Нима ҳам дейман, жигарчилик экан, сизни деб лойқа сувга ҳам қўл ураман-да! (Йиғлайди.)

Обиджон. Раҳмат... (Пулни беради.) Юсуфнинг хотини берди.

Сухсуров. Бети қурсин! Қўймадингиз-да. Кўрпанинг қатига қўяқолинг. Мен порадан ҳазар қиламан.

Обиджон (пулни кўрпанинг қатига қўяди). Ҳожар мунча ҳаяллади, чиқай-чи! (Чиқади.)

Сухсуров (унинг кетидан эшикни қулфлайди.) Галварс! Сен шохиди ўйнасанг, мен баргида ўйнайман! Бошингга Шобаротнинг кунини солмасам, олиб келган милициянгга ўзингни топширвормасам мен ҳам юрган эканман! (Кўрпанинг қатидан пулни оташкурак билан олиб печкага ташлайди.)

Ҳожар (деразадан). Обиджон акам қанилар? Эшик берк...

Сухсуров. Қаттиқроқ тортмабсан-да, эшик очик... (Ўзича.) Кўриб қолдимикан?.. (Бориб эшикни очади.)

Наврўзов, чол ва якки гувоҳ киради. Ҳамма иморатнинг ҳашаматига ҳайрон.

Биринчи гувоҳ. Худоёрхоннинг ўрдаси-ку!
Иккинчи гувоҳ. Амири Бухоронинг ўрдаси денг!

Наврўзов. Салом...

Сухсуров. Салом... Яна нима бало бўлди?
Наврўзов. Учрашамиз деб ваъда берган эдим-ку!.. Душманингиз кўп экан, сизга тўхмат қилгани-қилган!

Сухсуров. Давлат ишида бўлганимдан кейин душман бўлади-да, синфий кураш тамом бўлган деб ўйлайсизми?

Наврўзов. Эски ошнаимиз, гувоҳнома кўрсатишимнинг ҳожати йўқдир.

Сухсуров. Ҳожати йўқ...

Наврўзов. Булар гувоҳлар. Юсуф Зиёмов иши юзасидан қайнагангиз Обиджон Иброҳимовдан ҳозир уч юз сўм пора олдингиз. Қарор билан танишиб, қўл қўясиз. *(Беради.)*

Сухсуров *(қарорни олади. Обиджонга)*. Бу қандоқ бўлди? Гапирсангиз-чи!

Обиджон. «Лойқа сув» деб турибман-ку!

Сухсуров. Сиз менга пора бердингизми?

Обиджон. Ҳа, мен бердим, сиз олдингиз!

Сухсуров. Идорадаги душманларим сизни ҳам қўлга олганини, менга қарши қайраб солганини билардим, лекин сиз бунақа пастликка борасиз деб ўйлаган эдим. Аблаҳ!

Обиджон. Бу гап оғзингизда тура турсин, ўзингизга керак бўлади.

Наврўзов. Қўл қўйинг.

Сухсуров *(товуши титраб)*. Менинг толеим шу ўзи: кимга яхшилик қилсам, ёмонлик қайтади... *(Қарорга қўл қўйиб, Наврўзовга беради.)* Марҳамат, тинтинлар! Лекин бу сафар кечирмайман! Хотиним хафа бўлса ҳам, қўйди-чиқдига борсак ҳам кечирмайман! Тезроқ тинтинлар! Протокол ёзилсин!

Наврўзов. Пулни чўнтагига солдими?

Обиджон. Кўрпанинг қатида. *(Бориб қарайди, Пул йўқ. Ҳайрон.)*

Наврўзов ҳам бориб қарайди.

Ҳожар. Обиджон ака, печкани қаранг!

Сухсуров. Кет, йўқол, тарбиянг бузилади.

Обиджон бориб печканинг ичига қўл тикади; ниманидир маҳкам ушлайди. Сухсуров данг қотиб қолади.

Обиджон. Уртоқ капитан, орқадан келинг! Ҳожархон, капитанни Қорининг ҳужрасига бошланг!

Ҳамма ҳайрон.

Гувоҳлар. Е алҳазар!..
Наврўзов. Қўйворманг! *(Гувоҳларга!)* Қани, юринглари!

Қорининг товуши. Вой!.. Вой қўлим!.. Оҳ!..
Сухсуров. Вой уйим куйди! *(Чиқади.)*

Наврўзов, Ҳожар, чол билан гувоҳлар чиқишади. Нетайхон киради, аҳволни кўриб ҳайрон.

Қорининг товуши. Вой қўлим!.. Қўлим си-нади...

Нетайхон. Вой, Қори аками?.. *(Обиджонга.)* Нима гап?

Обиджон. Қори акангизнинг қўлига шўрпахта босадиган бўлиб турибсиз.

Ҳужра томонда говур,

Наврўзовнинг овози. Уртоқ Иброҳимов, қўйворинг!

Ҳожар. Обиджон ака, қўйворинг!

Обиджон Қорининг қўлини қўйиб юборади.

Нетайхон *(Обиджонга)*. Вой, нима бўлаётипти ўзи... Энди участкамизни олиб қўядими?! Обиджон ука, участкамизни оладими? Боғча қиладими?

Обиджон. Болалар боғчасиз қолгани йўқ.

Нетайхон. Майли, олсин, ўзим топшираман! Лекин мендан кейин олсин. Сен яна уч-тўрт кун туриб шунини тўғрилаб кетгин. Инвалидсан, гапинг ўтади. Улгунимча ўзим турай, жон ука!..

Обиджон. «Улгунимча турай». Ҳозир тирикми-сиз? Тирик бўлсангиз шунча йилдан бери жон асорати кўринмасмиди? Тўғри, эрингизга ўхшаб, ҳаром еганингизда, ёлгон гапирганингизда жағингиз қимирлайди, лекин бунинг жон асорати деб бўлармикан? Йўқ, сиз, эрингиз билан бирга аллақачонлар ўлгансизлар, элтиб кўмиш қолган, холос! Сизнинг бу гапларингиз тобутдан чиққан товушга ўхшайди. Гапирманг, *(эти учиб)* одамнинг эти жимирлайди.

Керакли объектларни суратга олган Наврўзов қўлида фотоаппарат, Қори қўлида пул билан, Хожар, чол, икки гувдоқ киради. Наврўзов Қорининг қўлидаги пулларнинг номерини солиштира бошлайди. Гаранг бўлиб қолган Сухсуров киради.

Чол (*Обиджонга*). Вой-вой! Бу печка тилсимот-а, тилсимот! Бу ёқдан ташланган пулни одам боласи тополмайди.

Сухсуров (*бўғилиб, Қорига*). Нима бўлди, нега чечикдингиз?

Наврўзов. Бунимендан сўранг! Кеча бизнинг одамлар монтер қиёфасида келиб, Қорининг чирогини ўчириб кетишган эди, ҳозир келиб ёқиб беришди. Шундоқми?

Қори (*бош чайқаб*). Э... Ҳали шундоқ денг... Тасанно!..

Наврўзов. Энди тасанно дедингиз-а! (*Печкани, унинг оғзини суратга олади.*)

Қори (*бирдан*). Бундан бир неча дақиқа муқаддам Сухсуров каминани чорлаб «печкага бир миқдор пул ташладим, сизга омонат» деди.

Сухсуров (*кўзлари олайиб*). Мен печкага пул ташлаганим йўқ! (*Бирдан фош қилиб.*) Узи маҳкаман шаръиядан юлган пулларни яшириб юради.

Қори (*жон-пони чиқиб*). Бўхтон! Узи порага олган ақчаларини печкага ташлайди.

Обиджон. Сиз олиб турасизми? Сизга қанча тегади?

Қори. Узи закот тариқасида бир миқдорини матитга бериб туради. Шайтонуллаъин!

Сухсуров. Узинг шайтон! Текинхўр!

Қори. Порахўр!

Обиджон. Бир-бирингдан қолишмайсан!

Чол. Ҳар қайсинг йигирматадан шайтонни яйдоқ минасан!

Наврўзов ҳаммани протоколга қўл қўйдиради.

Мен булар нега маҳаллага қўшилмайди, нега қўниқўшни билан кирди-чиқди қилмайди, деб ҳайрон бўлардим, энди билсам, иккови ҳам олқинди ўғирлаган ҳақкадай топганини бир марта чўқиб, ўн марта атрофга қарар экан. Шундайми, Нетайхон?

Сухсуров. Хотинимнинг отини оғзингга олма, имонсиз, хотиним сенга ҳеч ким бўлмайди!

Чол. Кечирасан, билмасдан айтиб қўйибман, маҳаллада ким отини айтса оғзини чайқайди.

Наврўзов. Қани кетдик!

Сухсуров. Руҳоний.

Қори. Уғри, порахўр!

Нетайхон (*йиғлаб*). Вой, энди нима қиламан?

Обиджон. Энди нима қилар эдингиз, эрингиздан қолганини қуртдай кемириб ётасиз, бошингиз оғриси...

Хожар. Вой, энди бошлари оғриси турмага қатнайдиларми?!

Парда

1962 йил